

TIGHT BINDING BOOK

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_198633

UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No **K 915.4** Accession No **1K 1091**

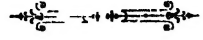
Author **K 47 H**
కొప్పల శివరావు

Title **దాశు దుష్ట**

This book should be returned on or before the date
last marked below

--	--	--	--

ಸ್ಥಳಗಳ ಹೆಸರುಗಳು

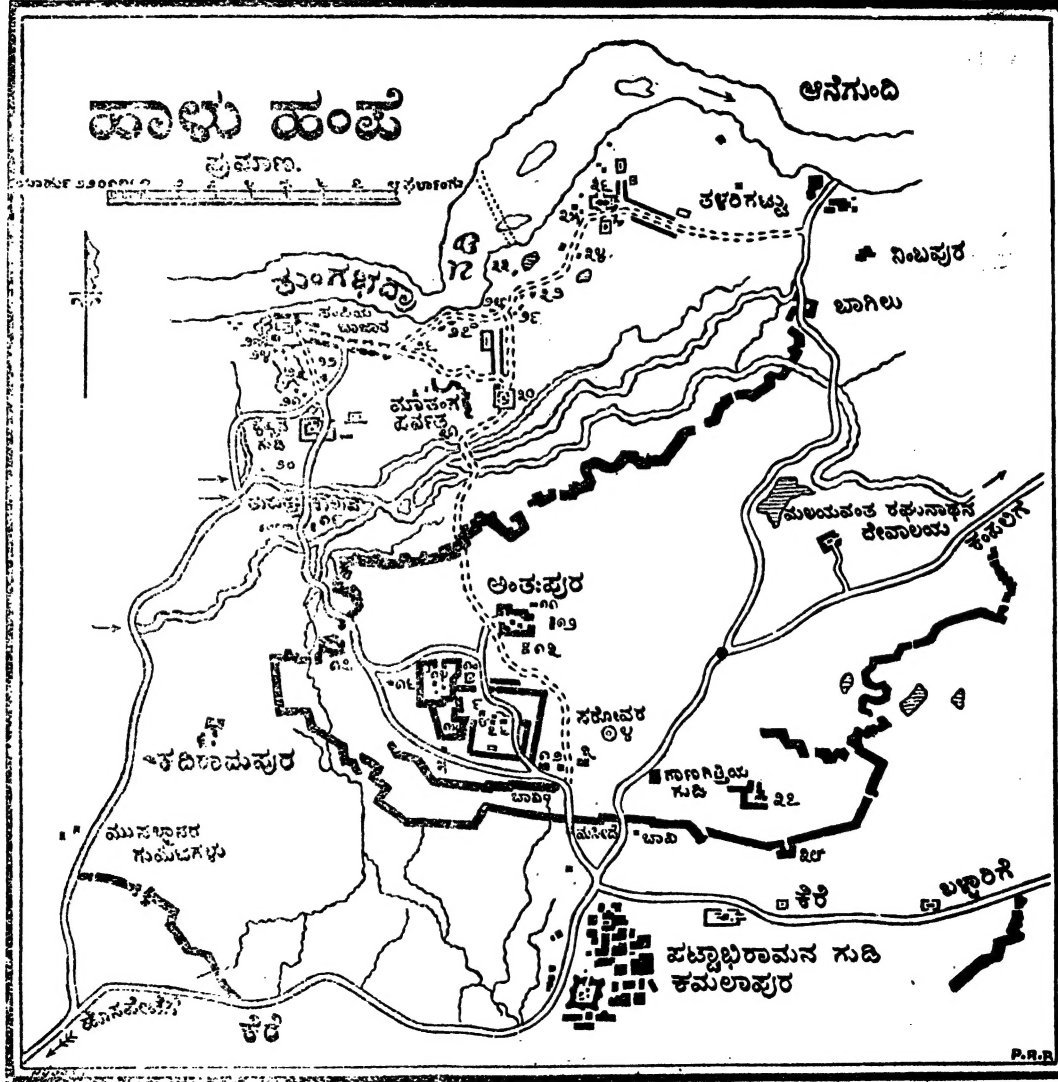
- (೧) ಅರಸಿಯರ ಸ್ನಾನಗೃಹ
- (೨) ಅಷ್ಟಕೋಣಾಕೃತಿಜಲಾಶಯ
- (೩) ಚಂದ್ರಶೇಖರನ ಗುಡಿ
- (೪) ಅಷ್ಟಕೋಣಾಕೃತಿಸ್ನಾನಗೃಹ
- (೫) ಅಷ್ಟಕೋಣಾಕೃತಿ

ಜಲಮಂಟಪ

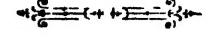
- (೬) ಮಾನವಮಿ ದಿಬ್ಬ
- (೭) ಅರಮನೆ
- (೮) ನೆಲಮನೆ
- (೯) ಓಲಗ
- (೧೦) ಹಜಾರರಾಮನಗುಡಿ
- (೧೧) ಕಾವಲುಗಾರರ ಕೊಟಡಿ
- (೧೨) ಆನೆಯ ಲಾಯ
- (೧೩) ರಂಗನ ಗುಡಿ
- (೧೪) ದಂಡನಾಯಕನ ವಾಡೆಲು

ಮಹಾದ್ವಾರ

- (೧೫) ಬೆಂಕಿಸಾಲೆ.
- (೧೬) ನೆಲದೊಳಗಿನ ಗುಡಿ
- (೧೭) ಅಕ್ಕ ತಂಗಿಯರ ಕಲ್ಲು
- (೧೮) ಮಾಸತಿ ಗೆಲ್ಲುಗಳು
- (೧೯) ಉದ್ಧಾನವೀರಭದ್ರನ ಗುಡಿ

ಸ್ಥಳಗಳ ಹೆಸರುಗಳು

- (೨೦) ಉಗ್ರನರಸಿಂಹನ ಗುಡಿ
- (೨೧) ಸಾಸಿವೆಕಾಳುಗಣಪತಿ ಗುಡಿ
- (೨೨) ಕಡಲೆಯಕಾಳುಗಣಪತಿ ಗುಡಿ

- (೨೩) ಹೇಮಕೊಟ
- (೨೪) ಜೈನರ ಬಸ್ತಿಗಳು
- (೨೫) ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಗುಡಿ
- (೨೬) ಬಸವಣ್ಣ
- (೨೭) ಕೋಟೆದರಾಮನಗುಡಿ
- (೨೮) ವರಾಹದೇವರಗುಡಿ
- (೨೯) ಅನಂತಶಯನಗುಡಿ
- (೩೦) ಅಚ್ಯುತರಾಯನಗುಡಿ
- (೩೧) ಮಾತಂಗಪರ್ವತದ ಮೆಟ್ಟಿಲು

- (೩೨) ಜೈನರ ಬಸ್ತಿ
- (೩೩) ಸುಗ್ರೀವನಗವಿ
- (೩೪) ತುಲಾಭಾರ ಸ್ಥಳ
- (೩೫) ಅರ್ಧಾಕ್ಷಿಉಳಿದಅಗಸೆ
- (೩೬) ವಿಜಯವಿಟ್ಟಲನ ಗುಡಿ
- (೩೭) ಭೀಮನ ಅಗಸೆ
- (೩೮) ಗುರುಬಿದಾಕೃತಿ ಅಗಸೆ

ಭಾವನೇಶ್ವರೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ- ನಾಲ್ಕನೆಯಗ್ರಂಥ

ಹಾಳುಹಂಪೆ.

ಬರೆದವ-

ಕುಲಕರಣಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದ.

೧೯೩೨

(ಹುಸ್ತಕದ ಒಡತನವು ಪ್ರಕಾಶಕರದು.)

ಶತ್ಕಲೋಧನ ಪುಸ್ತಕ.

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ

ಬೆಲೆ ನಾಲ್ಕು ಆಣೆ.

ಪಾತ್ರಕರು:-

ಶ್ರೀಪಂಡಿತ ನಂಕಟರಾಯರು

ಸೀತಾರಾಮ ಮುದ್ರಣಾಲಯ

ಹನುಮನಬೀದಿ ಬೆಳಗಾವಿ.

ECKED 1951

Checked 1965

ತಿದ್ದು ಪಡೆ.

೧೮ ನೆಯ ಪುಟದ ೧೨ ನೆಯ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ “ ನಮಃ ” ಕೆಳಭಾಗವು
ನಾರಸಿಂಹನತೊಡೆಯ ಮೇಲಿಕ್ಕಿರಿ ಧವಲ ಭಾಗವು ” ಎಂಬುದನ್ನು
“ ಶೋಕಭಾಗವೊಂದು ಮಾತ್ರ ನಾರಸಿಂಹನ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಹೊಂದಿದೆ
ಉಳಿದಭಾಗವಲ್ಲ ” ಎಂದು ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ.

Checked 1969

ಸಂಪಾದಕರು, ಪ್ರಕಾಶಕರು:-

ಬಿ ಕಲ್ಯಾಣಶರ್ಮರು

ಅನಂತಶಯನಬೀದಿ ಬೆಳಗಾವಿ.

ಮುನ್ನುಡಿ.

ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ನೆನಪಿಡಿಸುವ, ಕನ್ನಡಿಗರು ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಮೂಲಕ ಮಾಡಿದ ಎರಡು ಘನನಾಶಕಾರ್ಯಗಳು ಕೆಣ್ಣು ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟುತ್ತವೆ ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ (೧) ಅದು ಇಡೀ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದ್ದು (೨) ಪರಕೀಯರ ದಾಳನ್ನು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪ್ರಥಮ ತಡೆದು ಹಿಡಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾದುದಲ್ಲದೆ, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮಿತಿಮೀರಿದ ಘನತೆಗೆ ಂಸಿದ್ದು. ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಹಿಂದೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರದ ಸಂಯಾದ ಕಲ್ಪನೆಯು ನಮಗೆ ಆಗಬೇಕಾದರೆ, ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗದಿದ್ದರೆ, ಧರ್ಮದ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಿಯಾದ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗದಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಅವಸ್ಥೆಯು ಏನಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂಬುದರ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತರಬೇಕು ಶಿಕಂದರ ಬಾದಶಹನ ಕಾಲದಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಮೇಲೆ ಪರಕೀಯರ ದಾಳಿಗಳು ನೂರಾರು ಆದವು. ಆದರೆ ಅವುಗಳೆಲ್ಲಾಂದರಲ್ಲಿಯೂ ನಮ್ಮ ಹಿಂದೂ ಜನರಿಗೆ ಹೇಳತಕ್ಕ ಯಶಸ್ಸು ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲವೆಂದು ದುಃಖದಿಂದ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳು ಏನೇ ಇರಲಿ, ನಮಗೆ ಅಪಜಯವುಂಟಾದುದೇನೂ ಸುಳ್ಳಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮೂಲಕ, ಇಡೀ ಉತ್ತರ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ನಡೆನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಲಕ್ಷಣವಾದ ಕ್ರಾಂತಿಯಾಯಿತು. ಉಡಿಗೆ ತೊಡಿಗೆ, ಆಚಾರವಿಚಾರ, ರೀತಿನೀತಿಗಳೆಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಅನುಕರಣವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು ಮತ್ತು ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಸ್ಥಾಪನವಾಗದಿದ್ದರೆ, ಇಂದು ಈಗ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೋರುವ ಹಿಂದೂ ಜನರ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವು ಉಳಿಯುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ ಇಂಥ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಆರ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರಕ್ಷಣೆಯ ಉದಾತ್ತವಾದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಇಡೀ ಹಿಂದು

ಸ್ಥಾನವು ಎಷ್ಟೆಂತು ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು ? ಇದಾಯಿತು ಹಿಂದೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರಕ್ಷಣೆ. ಆದರೆ, ಈ ರಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಧಾರವು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಸ್ಥಾಪನೆಯು ಕ್ಷತ್ರಿಯತ್ವದ ಬೆಂಬಲವಿಲ್ಲದೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರಕ್ಷಣೆಯಾಗದು. ಸುಮಾರು ೧೫-೧೬ ನೂರು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವು ಪರಕೀಯರ ದಾಳಿಗಳಿಂದ ಜಜ್ಜಲ್ಪಟ್ಟು ನುಚ್ಚುನುರಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅವರನ್ನು ತಡೆದು ಹಿಡಿಯಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಉತ್ತರ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಒಂದೂ ಹಿಂದೂರಾಜ್ಯವು ಉಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಡೀ ಉತ್ತರ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವು ಮುಸಲ್ಮಾನರ ವಶವಾಗಿತ್ತು. ದಕ್ಷಿಣ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನ ದಲ್ಲಿಯೂ ದೇವಗಿರಿ ವರಂಗಲ್ಲು ಮುಂತಾದ ಬಲಾಘ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳು ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಶೂರತನಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಕ್ರೂರತನಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗಿವೆ. ಇಂಥ ದುರ್ಧರ ಪ್ರಸಂಗ ! ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ದಿವ್ಯತೀಜಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಹುಕ್ಕಬುಕ್ಕರ ಅಪ್ರತಿಮವಾದ ಶೂರತನದಿಂದಲೂ ವಿಜಯನಗರದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಸ್ಥಾಪನವಾದದ್ದು ಇಂತಹ ಭಯಂಕರ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ; ಎಂದ ಒಳಕ, ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಇದರ ವಹಸ್ತವನ್ನು ಎಷ್ಟೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸಬೇಕು ? ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡತಕ್ಕ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷ ವೇನೆಂದರೆ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಪುಣ್ಯದಿಂದ-ಭರತಭೂಮಿಯ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕವು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಈ ಘನವಾದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬರಿಗಿಂತ ಒಬ್ಬರು ಉತ್ತಮರಾದ ಅರಸರು ಹಲವರು ದೊರೆತರು! ಹಾಗಾಗದೆ ಶ್ರೀ ಶಿವಾಜಿಮಹಾರಾಜರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಮರಾಠಾ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ದೊರೆ ತಂತಿ ದುರ್ಬಲ ಅಥವಾ ವಿಷಯಾಸಕ್ತ ಅರಸರು ಈ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ದೊರೆತಿದ್ದರೆ, ಅದೂ ಶ್ರೀ ಶಿವಾಜಿಮಹಾರಾಜರು ಕಟ್ಟಿದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಂತೆ ಬೇಗನೆ ಉರುಳಿ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು! ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಕಲ್ಪನಾತೀತವಾದ ಮೈಥವದಿಂದ ಅದು ೨೦- ೨೫೦ ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ವಿಜಯಧ್ವಜವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯಿತು. ಶ್ರೀ ಶಿವಾಜಿಮಹಾರಾಜರು ಉಜ್ವಲವಾದ ದೇಶಾಭಿಮಾನದಿಂದ ರಾಜಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಎರ್ಪಡಿಸಿದ ಅನೇಕ ಸುಧಾರಣೆಗಳ ಬೇರುಗಳನ್ನು

ನಾವು ನಮ್ಮ ಈ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಆದರೆ, ಇಂಥ ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ನೆನಪು ಮಾತ್ರ ಅದನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದ ಕನ್ನಡಿಗರಿಯೇ ಉಳಿದಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಲಜ್ಜಾಪ್ಪದವಾದ ಮಾತಲ್ಲವೇ? ಮರೆತುಬಿಟ್ಟ ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಮಗೆ ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು ಪರಕೀಯರು ! ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿರುವಂಥ ಕೃತಘ್ನರು ಕನ್ನಡಿಗರಾದ ನಾವು ! ಇದೇ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಾಂತದವರ ಮಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರೆ, ಅವರು ಇಡೀ ಭೃತಖಂಡದಲ್ಲಿ ಆದರ ವಿಜಯದೊಂದುಭಿಯನ್ನು ಮೊಳಗಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಷ್ಟೇಕೆ ? ಅನ್ಯ ಪ್ರಾಂತದವರು ಕೈಕೊಂಡ ಈ ತರಹದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕದವರೇ ಕೊಂಡಾಡಿ ಹರಸುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ಕರ್ನಾಟಕದವರು ತಮ್ಮ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ನೆನಪು ಕೊಟ್ಟವರಿಗೆ ಮೂಗು ಮುರಿಯುತ್ತಾರೆ ಇನ್ನೆನ್ನ ಬೇಕು ಅಭಿಮಾನಶೂನ್ಯತೆಯ ಪರಮಾವಧಿ ! ಆದರೆ, ನಮ್ಮ ಸುದೈವದಿಂದ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಚಿಹ್ನೆಗಳು ತೋರ ಹತ್ತಿವೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕತ್ವದ ಉದಯವು ಕಿಂಚಿತ್ ಕಾಣಲಾರಂಭಿಸಿದೆ ಅದುದರಿಂದಲೇ, ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಸ್ಥಾಪನವಾದಂದಿನಿಂದ ೬೦೦ ವರುಷಗಳಾಗುವ ೧೯೩೬ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಹಾಳುಹಂಪೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಮಾರಕೋತ್ಸವಜರುಗಿಸುವ ಮಾತುಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ದೇಶದಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಅನುಕೂಲವಾದರೆ ಅದು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಜರುಗಬಹುದೆಂದು ಆಶಯಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕಸ್ಥರು ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ನೆರೆದ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರಸ್ಮಾರಕ ಪಟ್ಟಣವೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಇಂಥಉಜ್ವಲವಾದ ಸ್ಮಾರಣೆಗೊದಲು ಮಾಡಿರುವರು ಈಗ ಬೆಳಗಾವಿಯವರು ಈ ಭುವನೇಶ್ವರಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿ ಮುಂದೆ ಮಾಡಲಿಚ್ಛಿಸುವ ಆ ಮಹೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅವರನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇರಲಿ,

ಹಾಳು ಹಂಪೆ ! ಹಂಪೆಗೆ 'ಹಾಳು' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಡು

ವಾಗ ನಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿವಿಲಿಯಾಗುತ್ತದೆ ! ಆ ಹಾಳು ಹಂಪೆ
ಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುಬಿದ್ದ ಕನ್ನಡಿಗರ ಹೃದಯವನ್ನು ಹಸನಾಗಿ ಹರಗಿ ಫಲ
ದ್ರೂಪವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಎಲಕ್ಷಣ ಶಕ್ತಿಯು ತುಂಬಿರುವುದೆಂಬದನ್ನು
ಎಷ್ಟು ಜನರು ಬಲ್ಲರು ! ಕನ್ನಡಿಗರೇ, ಒಮ್ಮೆ ಆ ಹಂಪೆಯನ್ನು ನೋಡಿ
ಬನ್ನಿರಿ ಎಂದರೆ ನೀವು ಹೊಸ ಮನುಷ್ಯರಾಗಿ ಬರುವರೆಂದು ಎದೆಗೆ ಕೈ
ಗೊಟ್ಟು ಹೇಳುತ್ತೀವೆ. " ಹಂಪೆಗೆ ಹೋಗುವದಕ್ಕಿಂತ ಕೊಂಪೆಯಲ್ಲಿರು
ವುದು ಲೇಸು " ಎಂಬುದು ಹೇಡಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಗಾಡೆಯ ಮಾತು. ಕಾಲಿ
ದ್ದವನು ಹಂಪೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕು, ಕಣ್ಣಿದ್ದವನು ಕನಕಗಿರಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕು'
ಎಂಬಹಳೆಯದೇ ಗಾಡೆಯ ಮಾತು ಈಗಿನ ಹುರುಪಿನ ಕನ್ನಡಿಗರ ಗಾಡೆಯ
ಮಾತು. ಈ ಚಿಕ್ಕ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓದಿ ಆ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ
ಚರಿತೆಯನ್ನೂ ವೈಭವವನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಿರಿ ನಡೆಯಿರಿ ಹಂಪೆಗೆ, ಕಾಲು
ದಣಿ ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡಿ ಮನದಣಿ ಆನಂದಬಡರಿ ಈ ಚಿಕ್ಕ ಪುಸ್ತಕ
ಗಳ ಉದ್ದೇಶವು ಇಷ್ಟೇ ಹೆಚ್ಚಿನದಿಲ್ಲ

ಧಾರವಾಡ
೨೨-೬-೧೯೩೨

ಆಲೂರ ವೆಂಕಟರಾಯ

ಪ್ರಕಾಶಕರ ಮಾತು.

ಈ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಪುಣ್ಯಾತಿಥಿಗೆ ನಮ್ಮ ಮಾಲೆಯು ಹೊರಟು ವರುಷ ನಾಯಿತು ಚಂದಾದಾರರಿಗೆ ಮೊದಲ ವರ್ಷದ ನಾಲ್ಕು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದಂತಾಯಿತು ೩-೪ ನೆಯ ಗ್ರಂಥಗಳು ಈ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಈ ದಿವಸ ಹೊಸ ವರುಷದ ಮೊದಲನೆಯ ಗ್ರಂಥವು ಹೊರಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಆದರೆ ಈ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳು ವೇಳೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ದಿವಸವೇ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪಡಿಸಬೇಕೆಂದಿತ್ತು ಆದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಪುಣ್ಯಾತಿಥಿಯ ದಿವಸವಾದರೂ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಾಯಿತು ಹೀಗಾಗಿ ಹೊಸ ವರುಷದ ಪುಸ್ತಕವನ್ನೊಂದು ಕೊಡುವದಾಗಲಿಲ್ಲ

ಹೊಸ ವರುಷದಿಂದ ನಾವು ಹೊಸ ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿರುವೆವು. ಈ ವರುಷದಲ್ಲಿ ಇಂತಿಷ್ಟೇ ಬೆಲೆಯ ಇಂತಿಷ್ಟೇ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಬೇಕೆಂದು ಕಟ್ಟು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿಲ್ಲ ೧ ರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು ಮಾಲೆಯ ಚಂದಾದಾರರಾದವರಿಗೆ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಡುವ ಗ್ರಂಥಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಮುಕ್ತಾಲು ಬೆಲೆಗೆ ಕಳುಹುತ್ತ ಹೋಗುವೆವು, ನಮ್ಮ ಹೋದ ವರುಷದ ಚಂದಾದಾರರು ಮುಂದಿನ ವರುಷದಲ್ಲಿಯೂ ಚಂದಾದಾರರಾಗುವುದು ಹೊಸ ಚಂದಾದಾರರನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಟ್ಟು ನೆರವಾಗುವರೆಂದು ನಂಬಿಯೇ ಈ ಮುಂದೆಯೂ ಮಾಲೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವ ಸಾಹಸ ಮಾಡಿರುವೆವು.

ಈ ೩-೪ ನೆಯ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವಲ್ಲಿ ನೆರವಾದ ನನ್ನ ಗೆಳೆಯರ ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರ ಮಹನೀಯರ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನಾನು

ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ ನನ್ನ ಕೇಳಿಕೆಗೆ ಒಪ್ಪಿ, ಗೆ. ಬೋರೆ, ಗೆ. ಕುಲಕರ್ಣಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಇವರು, ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟರು ಶ್ರೀ ಅಲೂರ ವೆಂಕಟರಾಯರು ಮುನ್ನುಡಿಯಿಂದ ಇವನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸಿದರು ಜಯ ಕರ್ನಾಟಕ ಮಂಡಲದವರು “ಕುಯೋಗ ನಿನಾರಣೆ” ಯ ಪಡಿಯಚ್ಚನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು ಗೆ. ಜಿ ಎಸ್ ಹುದ್ದಾರ ಇವರು ನಕಾಶವನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಟ್ಟರು ಎ. ಪಿ ಆರ್ ಪವಾರ ಕರ್ನಾಟಕ ಪೋಟೋ ಝಂಕೋ ವರ್ಕ್ಸ್ ಇವರು ವೇಳೆಗೆ ಸಂಯಾಗಿ ಪಡಿಯಚ್ಚುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು ಶ್ರೀ. ಸಂಡಿತ ವೆಂಕಟರಾಯರು ವೇಳೆಗೆ ಸಂಯಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟರು ಇವರಿಲ್ಲರ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಲಿಕ್ಕಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇವರ ಅಭಿನಂದನೆಯನ್ನು ಎಷ್ಟು ಮಾಡಿದರೂ ಕಡಿಮೆಯೆ.

ಭುವನೇಶ್ವರೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ,
ಬೆಳಗಾವಿ
ಚಾಲುಕ್ಯ ವಿಕ್ರಮ ವರ್ಷ ೮೫೭,
ಜ್ಯೇಷ್ಠವದ್ಯ ಪ್ರಯೋದಿನಿ
೧-೭-೧೯೩೨

ಬಿ. ಕಲ್ಯಾಣಶರ್ಮಾ

ಹಾಳು ಹಂಪೆ.

(೧)

“ ಹಂಪೆಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಕೊಂಪೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಲೇಸು ” ಎಂದು ಅರಸನು ನಾಣ್ಣುಡಿಯ ಕನ್ನಡವಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಾಗಿದೆ. ನಾಸ ಸ್ವಕವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎರಡನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುವ ಕೊಪಮಂಡಾಕ ವೃತ್ತಿಯ ಜನರು ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಮಾಧಾನಕ್ಕಾಗಿ ಅಡಿಕೊಂಡ ಮಾತಿದು. ಅಂತಹದಿಗೆ ಅವರ ಕೊಂಪೆಯ ಸ್ವರ್ಗ ಅವರೆ ಅವರು ತಮ್ಮ ಮನನ ಸಮಾಧಾನಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ನಾಣ್ಣುಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಾರದೇ ಹಂಪೆಯ ಇಂದಿಗೂ ಸ್ವರ್ಗವಲಿ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿ ಉಳಿದಿದೆ. ಅವರ ಮಾತು ಹೇಗೆಯ ಇರಲಿ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಇಂದು ಕೊಂಪೆಯಾಗಿರುವ ಹಂಪೆಯನ್ನು ನೋಡಬಯಸುವವರು ಅರಸ್ಯಾ ಜನ

ಹಂಪೆಯು ಒಂದು ಪ್ರೇತ ರಾಮನ ಗಾದಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗತ ವಾದ ಸ್ಥಳ. ರಾಮಭಕ್ತನಾದ ಹನುಮಂತನ ಜನ್ಮಭೂಮಿ. ಸತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ತೊಳಲುತ್ತಿದ್ದ ರಾಮನಿಗೆ ನೆರವಾಗಿ ಲಂಕೆಯ ಮೇಲೆ ದಂಡತ್ತಿ ಹೋಗಿ ಸೀತಾರಾಮರನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದ ಸುಗ್ರೀವನ ರಾಜಧಾನಿಯ ಸ್ಥಳವದು. ಆ ಸ್ಥಳದ ದರ್ಶನ ಮಾತ್ರ ದಿಂದ ರಾಮಾಯಣವು ಕಣ್ಣಮುಂದೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನೇ ವರೆತುಬಿಡುವನು. ಆ ರಾಮಾಯಣದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೇ ತಾನಾಗಿ ಮಾನಸಿಕ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವನು. ಅನಂದಪರವರನಾಗಿ ಕುಣಿದಾಡುವನು.

ಇನ್ನೊಂದೇನೆಂದರೆ ಹಂಪಿಯ ಕರ್ಣಾಟಕಸಾಮ್ರಾಜ್ಯನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೆಡೆದ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿ ಸ್ಥಳ ಈಗಿನ ಹೊಸಪೇಟೆಯ ಆಚಗಿರುವ ವಿಜಯನಗರದ ದಕ್ಷಿಣ ಕಡೆಯ ಹೊರಕೋಟೆಯಿಂದ ಆನಗುಂದಿಯ ಉತ್ತರದ ಕೋಟೆಯಗೋಡೆಯ ವರೆಗೆ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರ ೧೨ ಮೈಲು, ಉದ್ದ, ಪಶ್ಚಿಮದ ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಯಿಂದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಕಂಪಲಿಯ ನೆರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗುಡ್ಡಗಳ ವರೆಗೆ ೧೦ ಮೈಲು ಪೂರ್ವಪಶ್ಚಿಮ ಅಗಲಕ್ಕೆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ೧೨೦ ಚಾರಸ ಮೈಲು ಪ್ರೇಶದಲ್ಲಿ ಆ ರಾಜಧಾನಿಯ ಅಪರಿಷ್ಕ ಭಾಗಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ ಆ ಹಳ್ಳಿ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಗುಡಿಗುಂಡಾರಗಳಿಂದಲೂ ಅರಮನೆಯ ಕುರುಹುಗಳಿಂದಲೂ ಅದರ ವೈಭವಕಾಲದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇದು ನಮ್ಮ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿಯ ಸ್ಥಳವೆಂದು ಹೆಮ್ಮೆ ಪಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿ ಹಂಪಿಯ ರಾಮಾಯಣ ಕಾಲವನ್ನೂ ೧೪-೧೫ ಶತಮಾನಗಳ ಕರ್ಣಾಟಕದ ವೈಭವವನ್ನೂ ನೆನಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಟ್ಟು ನೋಡಬಂದವರಲ್ಲೊಂದು ಹೊಸ ಚೈತನ್ಯವನ್ನೇ ತುಂಬಿಬಿಡುತ್ತದೆ.

ಹಂಪಿ ಎಂಬುದು ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಯ ದಕ್ಷಿಣ ತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿ. ಒಳ್ಳಾರಿ ನಲ್ಲಿಯ ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕಿಗೆ ಸೇರಿದಂತಹದು. ಪಂಪಾವತಿಯ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಪೂಜಾರಿಗಳು, ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ನೇವಕರು ಇವರನ್ನೇ ಹಂಪಿಯ ಇಂದಿನ ನಿವಾಸಿಗಳು. ತುಂಗಭದ್ರಾನದಿಗೆ ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಂಪಾ ಎಂದು ಹೆಸರಿದ್ದಿತು. ಆ ನದಿಯ ದಕ್ಷಿಣ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಈಶ್ವರ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಪಂಪಾವತಿಯೆಂದು ಹೆಸರುಬಂದು ಅದರ ನೆರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಳ್ಳಿಗೂ ಪಂಪಾ ಎಂದೇ ಹೆಸರಾಯಿತು. ಪಂಪಾ ಶಬ್ದದ

ನೊದಲ ವಕುರವು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹಕಾರನಾಗಿ ಹಂಪಿಯಾಯಿತು. ಈ ಹಂಪೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಆಯಾಯಿಕೆಯೂ ಉಂಟು. ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಪಂಪ ಎಂಬ ಮಗಳಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಹೇಮಕೂಟದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿರುವ ಬುಡಿಗೆಳಿಗೆ ಗಡ್ಡಗೇಣಸುಗಳನ್ನೂ ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲಗಳನ್ನೂ ತಂದುಕೊಟ್ಟು ಸೇವೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳನ್ನೆತ್ತಿನ ಸೇವೆಗೆ ಮುಚ್ಚಿ ಬುಡಿಗೆಳು ಸಿನ್ನ ಮನರಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳು ಕೊಡುವೆನೆಂದರು. ಆಗವಳು ವಿರೂಪಾಕ್ಷನನ್ನು ವರಿಸುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಎಂದನಲು ಬುಡಿಗೆಳು ತಥಾಸ್ತು” ಎಂದರು. ಆ ಬುಡಿಗೆಳು ಕೊಟ್ಟ ವರಕ್ಕೆನುಸರಿಸಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು ಸಂಪಾದೇವಿಯನ್ನು ವರಿಸಿ ಪಂಪಾಪತಿಯೆಂಬ ನಾಮಾಭಿಧಾನವನ್ನು ಪಡೆದನು. ಆ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಈಗಲೂ ಪೂಜಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವನು. ಈ ಪಂಪಾಪತಿಯ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಆ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹಂಪಿಯೆಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು.” ಎಂಬುದೇ ಆ ಆಯಾಯಿಕೆ.

(೨)

ಹಂಪಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬುವವರು ಮದ್ರಾಸ ಸದರ್ನಮಂರಾರೀಶ್ವರಿಯ ಗುಂತಕಲ್ಲು-ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ಹಾದಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಹೊಸವೇಟೆ ಸ್ವೇಶನಿಗೆ ಇಳಿಯಬೇಕು. ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಇದು ೧೨ ನೆಯ ಸ್ವೇಶನು ಗುಂತಕಲ್ಲು ಬಿಟ್ಟರೆ ೧೩ನೆಯ ಸ್ವೇಶನು ಗುಂತ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ೭೧ ಮೈಲು, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಿಂದ ೮೯ ಮೈಲು ಅಂತರದ ಮೇಲಿದೆ. ಹಂಪೆಯನ್ನು ನೋಡಬಯಸುವವರು ಈ ಸ್ವೇಶನಿಗಿಳಿದು ಕಮಲಾಪುರದ ಪ್ರವಾಸಿಗಳ ಬಂಗಲೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಕಮಲಾಪುರ ಬಂಗಲೆಯು ಹೊಸವೇಟೆ ಸ್ವೇಶನಿನಿಂದ ೭ ಮೈಲು ದೂರ ಸ್ವೇಶನಿನಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಜಟ್ಟಿಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಸ್ವೇಶನಿನಿಂದ ಅರ್ಧ ಮೈಲಿನ ಮೇಲೆ ಹೊಸವೇಟೆ ಊರು ಇರುತ್ತದೆ.

ಇದು ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಡೆದ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದುದು. ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಗಲಾಡವಿಯಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯ ಕೂಡ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಸಂಬಂಧವಿತ್ತಂತಲೂ, ಪಟ್ಟಕ್ಕ ಕುಳಿತ ಮೇಲೆ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿ ಅವಳ ಪ್ರೇಮದ ಕುರುಹಾಗಿ ಈ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ನಾಗಲಾವುರವೆಂಬ ಹೆಸರು ಕೊಟ್ಟನೆಂತಲೂ, ರಾಯನು ಹೆಚ್ಚಾದಕಾಲ ಈ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಕೃಷ್ಣರಾಯನಿಗೆ ನಾಗಲಾಡವಿ ಹೆಸರಿನ ಹೆಂಡತಿಯಿದ್ದಳೆಂಬುದು ಇತಿಹಾಸದ ಆಧಾರದಿಂದ ಇನ್ನೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ರಾಯನ ತಾಯಿಯ ಹೆಸರು ನಾಗಲಾಡವಿ ಅವಳ ಸ್ಮಾರಕವಾಗಿಯೇ ಈ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದವೆಂದು ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಮೊಸವೇಟೆಯಲ್ಲಿ ನೂಡತಕ್ಕಂಥ ಹಿಂದಿನ ಅವಶೇಷಗಳೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದರ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿಗೆ ಎರಡು ದಿನ್ನಗಳ ನಡುವೆ ಕೃಷ್ಣರಾಯನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಎತ್ತಾರವಾಮದೊಂದೂ ಕರೆಯ ಕುರುಹು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ ಈ ಕರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವಾಗ ದಿನಾಲು ೧೫-೨೦ ಸಾವಿರ ಜನರು ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರಂದೂ, ಕಟ್ಟುವಾಗ ಎರಡು ಮೂರು ಸಾರೆ ಒಡೆದುಹೋಗಲು ರಾಯನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕರೆಸಿ ದೇವರಿಗೆ ಕಾಲುಕಟ್ಟಿಸಿ ವಿಚಾರಿಸಲು, ಮುಖ್ಯ ದೇವತೆಯು ಪ್ಲೆಬ್ಬವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರನ್ನೂ ಕೋಣ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ಬಲಿ ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದರೆಂತಲೂ, ಆಪ್ರಕಾರ ರಾಯನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಜೀವದಂಡನೆಯ ಬಿತ್ತಿಗೆ ವಾತ್ರದಾದ ಲಂಗೆಂಡಸರು ಅನೇಕ ಕುದುರೆಕೋಣಗಳು ಬಲಿಯಾದುವೆಂತಲೂ ಜನರು ಒರದಿರುವನು ಈ ಕರೆಯಿಂದ ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆಗಳಿಗೂ

ತೋಟಪಟ್ಟಿಗಳಿಗೂ ನೀರು ಪೂರೈಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತು ಒಂಬತ್ತು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಈ ಕರೆಯ ನೀರು ನೀರಿನ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳದೆ ಪೂರೈಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂತಲೂ ತರುವಾಯ ಈ ಕರೆಯಿಂದ ಒರುವ ನೀರಿನ ತೆರಿಗೆಯ ಉತ್ಪನ್ನವು ೨೦ ಸಾವಿರ ಹೂನ್ನುಗಳಷ್ಟು ಇದ್ದಿತೆಂತಲೂ ನೂನೀಜನು ಬರದಿರುವನು ಕೆರೆಯ ಕಟ್ಟುವಿಕೆಯು ಜೋವಾವೂಡಲ್ಲ--ವಾಂಘಿ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಜನಿಂದ ಲ್ಲಿಯ ದ್ವಿಪದದಲ್ಲಾಯಿತಂತೆ. ಹೊಸನೇಟೆಯಿಂದ ಹಡಗಲಿ ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ಕೂಡಲಾಗಿ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುವ ದೂಡ್ಡ ಮಾರ್ಗದ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಹಾಳು ಕರೆಯನ್ನು ಈಗಲೂ ಕಾಣಬಹುದು.

ಹೊಸನೇಟೆಯಿಂದ ಕಮಲಾವುರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಲೈನಮಾರ್ಗವೇ ಮುಂಚಿನ ಕಾಲದ ರಾಜಮಾರ್ಗ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ ಬಹು ವಿಸ್ತಾರ ನಾಗಿದ್ದಿತು. ಹಾದಿಕಾರರಿಗೆ ಬಿಸಿಲು ತಗುಲದಂತೆ ಎರಡೂ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ದೂಡ್ಡದೂಡ್ಡ ಮರಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ್ದರು ರಾಜಮಾರ್ಗದ ಎರಡೂ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆಗಳೂ ಅಂಗಡಿಗಳೂ ಇದ್ದುವಂತೆ. ಆ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾನಾತರದ ವಸ್ತುಬಡವಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದುವಂತೆ ಈಗ ನೋಡಿ ದರೆ ಅಪೇತರ ಕುರುಹೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ರಣಗುಟ್ಟುವ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಗಬೇಕು ಹಂಪೆಯನ್ನು ನೋಡುವ ಪ್ರವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಆ ಮರೆಯ ಬಿಸಿಲಿನ ಸೌಖ್ಯವು ದೊರತರೆ ಅವರಿಂದ ಸಹಜವೇ ಉದ್ಗರ ಹೊರಡಬಹುದು “ಹಂಪಿಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ನಮ್ಮ ಕೂಂಪೆಯಲ್ಲಿರುವುದೇ ಲೇಸು!” ಎಂದು

ಹೊಸನೇಟೆಯಿಂದ ಒಂದು ಮೈಲಿನ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಬೀದಿಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಅನಂತಶಯನಗುಡಿಯೆಂಬ ಹಳ್ಳಿಯೊಂದು ಹತ್ತುವುದು ಆ ಊರ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಅನಂತಶಯನನ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಗುಡಿ

ಯೋಂದಿದೆ ಆ ಗುಡಿಯಿಂದಲೇ ಊರಿಗೆ ಅನಂತಶಯನಗುಡಿಯೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದುದು ಹಂಪಯ ಹಾಳುಗುಡಿಗುಂಡಾರಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಬಂದ ಪ್ರವಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಗುಡಿಯನ್ನು ನೋಡುವ ಕುತೂಹಲವು ಹೆಚ್ಚುವುದು ನ್ವಾಭಾವಿಕ. ಗುಡಿ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಹತ್ತರ ಹೋಗುವುದೊಂದೇ ತಡ ನೆರೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಡುತಿದ್ದ ಹುಡುಗರು ಪ್ರವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಗುಡಿ ತೋರಿಸಲು ನಾಮುಂದ ನೇಮುಂದೆ ಎಂಮು ನೆಗೆಯುವರು ಲವರು ಹಾಗೆ ಓಡಿಬರುವುದು ಇದು ತಮ್ಮೂರ ಗುಡಿ ನೋಡಿರಿ ಹೇಗಿದೆ' ಎಂಬ ಕೆಮ್ಮೆಯಿಂದಲ್ಲ ಪ್ರವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಗುಡಿಯ ಭಾಗವನ್ನೆಲ್ಲ ತೋರಿಸಿದಮೇಲೆ ಅವರಿಂದ ದೂರವ ಒಂದು ಬಿಲ್ಲೆಯ ಮೇಲೆ ಅವರ ಲಕ್ಷ್ಯ. ಆ ಮಕ್ಕಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಗುಡಿಯ ಎಲ್ಲ ಭಾಗವನ್ನೂ ನೋಡಿದಮೇಲೆ ಬಿಲ್ಲಿಯೊಂದನ್ನು ಕೊಡಲೆಂದು ಕೃಮುಂದೆ ಮಾಡುವ ಅವರಿಗೆ ಬಿಲ್ಲಿ ಕೊಡದವರಾದರೂ ಯಾರು? ಗುಡಿಯ ಒಳಭಾಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರೆ ಅದಲ್ಲಿಯೂ ಹಾರಾಡುವ ಕಣ್ಣು ಕವ್ವಡಿ! ಆವುಗಳ ಮಲಮೂತ್ರಗಳ ದುರ್ಗಂಧ! ಗುಡಿಯ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ನೋಡಿಯೇ ಪ್ರವಾಸಿಗಳು ಬೆರಗಾಗುವರು ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡತಕ್ಕಂಥ ಕಲಾಕುಸುರಿಯ ಕೆಲಸವೇನೂ ಇಲ್ಲ ಆದರೆ ಅದರ ಕಮಾನಿನಾಕೃತಿಯ ಛತ್ವು ಗಚ್ಚಿನ ಮೇಲ್ಪಾಳಿಗೆಯ ರಚನೆಯೂ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿವೆ. ಈ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದವರಾರೆಂಬುದು ತಿಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ ನಾಗಲಾಪುರದಿಂದ ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕೃಷ್ಣರಾಯನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಪೀಜನು ಬರೆದಿರುತ್ತಾನೆ ಅದೇ ಈ ಗುಡಿಯರಬೇಕೆಂದು ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಹಂಪಯ ಯಾವು

ದೊಂದು ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದಕೂಡಲೆ ಅದು ಮುಸಲ್ಮಾನರ
 ಒಂದ ಒಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕೆಂದು ಒಮ್ಮೆಲೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ
 ಈ ಗುಡಿಯ ಐಷಯ ಹಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ
 ದೇವರ ಮೂರ್ತಿ ಇರದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು
 ಬಗೆಯ ಹೇಳಿಕೆಯಿದೆ 'ಗುಡಿಯು ಕಟ್ಟಿ ಆದಮೇಲೆ ಅನಂತಶಯನ
 ನನ್ನು ಕರೆಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕಳುಹಿದರು ಅವನು ದೇವ
 ರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟೆಯಾಗಿ 'ಸ್ವಾಮಿ, ನಿಮ್ಮ ಸಲುವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಹೊಸ
 ಗುಡಿಗೆ ಬರಬೇಕೆಂದು ಬಿನ್ನಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು ದೇವರು ಅದಕ್ಕೆ
 ಒಪ್ಪಿ ನೀನು ನನ್ನದೊಂದು ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ನಡೆದರೆ ನಿನ್ನ ಕೂಡ
 ಬರುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ಕರೆಯಲು ಹೋದ ಮನುಷ್ಯನು ಅದಾವು
 ದೆಂದು ಕೇಳಲು 'ನಾನು ನಿನ್ನ ಕೂಡ ಬರುತ್ತೇನೆ ಆದರೆ ನೀನು
 ಮುಂದೆ ಹೋಗುವವನು ತಿರುಗಿ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಕೂಡದೆ'ಂದು ಕಟ್ಟಿ
 ಮಾಡಿದನು ಅವನು ಅದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿ ಮುಂದೆಮುಂದೆ ನಡೆದನು.
 ದೇವರು ಆತನ ಹಿಂದೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದನು ಆದರೆ ಮುಂದಿನ ಮನುಷ್ಯ
 ನಿಗೆ ದೇವರು ಬರುತ್ತಾನೋ ಇಲ್ಲವೋ ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲ.
 ಕೆಲಕೊತ್ತು ಗಟ್ಟಿ ಮನಸು ಮಾಡಿ ನಡೆದನು ಮುಂದೆಮುಂದೆ
 ಹೋದಂತೆ ನೋಡುವ ಇಚ್ಛೆಯು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತ ಹೋಯಿತು ಅದ
 ನ್ನಾವರಿಸುವುದಾಗಲಿಲ್ಲ. ತಿರುಗಿ ನೋಡಿಯೇ ಬಿಟ್ಟನು. ಅದಿಲ್ಲಿ ಆ
 ಮನುಷ್ಯನು ತಿರುಗಿ ನೋಡಿದನೋ ಅಲ್ಲಿಯೇ ದೇವರು ಕಲ್ಲಾಗಿ ಬಿದ್ದು
 ಬಿಟ್ಟನು. ಮನುಷ್ಯನು ಬೇಡಿಕೊಂಡು ಹೇಳಿಕೊಂಡುದರ ಪರಿಣಾಮ
 ವೇನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ ಕರೆಯಲು ಹೋದ ಮನುಷ್ಯನು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಬಿಟ್ಟು
 ಹಳಹಳಿಸುತ್ತ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಬಯ್ಯುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಊರಿಗೆ ಬಂದನು
 ದೇವರು ಕಲ್ಲಾದ ಸ್ಥಳವು ಹಡಗಲಿ ತಾಲೂಕಿನ ಹೋಲಲು ಎಂಬ

ಊರಹತ್ತರವಂತೆ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಗೆ ಅನಂತಶಯನನ ದೇವಾಲಯವೂ ಇದೆ ಹೋಬಲು ಅನಂತಶಯನನ ಮೂರ್ತಿ-ಯು ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆಯುವ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಡಿದಾದಿರುವುದೇನೋ ನಿಜ. ಇದರ ಮೇಲಿಂದ ಆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಎರೆ ಕಡೆಯಿಂದ ತಂದಿರಬೇಕೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಇಷ್ಟರ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲಿನ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯು ಸರಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವಂತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅನಂತಶಯನನ ಗುಡಿಯು ಕಟ್ಟಿ ಆದ ಮೇಲೆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕೆಂದಿರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದಿರಬೇಕು, ಇಲ್ಲವೆ ಪರಚಕ್ರಗಳಿಂದಾದ ದಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಾವ್ರಾಜ್ಯವು ಸಿಕ್ಕಿರಬೇಕು ಎಂದು ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಹೊಸವೇಟೆಯಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮೈಲಿ ಕಲ್ಲಿನಹತ್ತರ ಹಾದಿಯ ಎಡಬದಿಗೆ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿತೆಗೆದ ಒಂದು ಬಾವಿಯಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಸೂಳೆಯಬಾವಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಪ್ರನಾಸಿಗಳ ಅನುಕೂಲತೆಗಾಗಿ ವೇಶ್ಯೆಯೊಬ್ಬಳು ಈ ಬಾವಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ತೆಗೆದಳೆಂದು ಹೇಳುವರು.

ಹೊಸವೇಟೆಯಿಂದ ನಾಲ್ಕಾವರ ಮೈಲಿ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಎರೂನಾಕ್ಷನ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯೊಂದು ಒಡೆಯುತ್ತದೆ. ಎರೂನಾಕ್ಷನ ದರ್ಶನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡೇ ಉಳಿದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಯುಳ್ಳವರು ಈ ದಾರಿಯಿಂದ ಎರೂನಾಕ್ಷನ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಸುರಕ್ಷಿತವಾದ ಸ್ಥಳ ದಲ್ಲಿಳಿದುಕೊಂಡು ಆಮೇಲೆ ನೋಡಬೇಕಾದುದನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳೋಣ ಎಂಬುವವರೂ ಜಟ್ಟಾಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಸುಖಪ್ರವಾಸ ಮಾಡಬಯಸುವವರೂ ಕಮಲಾಪುರದ ಬಂಗಲೆಗೆಯೇ ಹೋಗುವರು.

ಕಮಲಾಪುರದ ನೆರೆಯಲ್ಲಿ ಹಾದಿಗೆ ಹೊಂದಿಯೇ ಸುಂದರವಾದ

ಕೆರೆಯೊಂದು ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುವುದು. ಪುನಃನೇಗವ ಮೀನುಗಳಿಂದಲೂ ಈಕನು ನಿರುಗೊಳಿಗಳಿಂದಲೂ ಕುಗೊಳಿಸುವ ಆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಕಮಲಾಪುರದ ಬಂಗಲೆಯನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಕಮಲಾಪುರದ ಬಂಗಲೆಯುಂಟರೆ ಅದೊಂದು ಪೂರ್ವದ ಹಾಳುಗುಡಿ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಲೆಕ್ಟರರಾಗಿದ್ದ ಎಂ. ಜೆ. ಎಚ್. ವಾಸ್ತವ ಎಂಬವರು ಅದರಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಪ್ರವಾಸಿಗಳ ಸಲುವಾಗಿ ಸರ್ವಜನಿಕ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೃಹವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು ಆ ಬಂಗಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಸಿಗಳ ಆದರೋಪಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಆಳುಗಳೂ ಇರುವರು ಪ್ರವಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಿಗೆಯ ಸಾಮಾನುಗಳೂ ದೂರಿಯುವುವು ಅದರ ಅಲ್ಲಿ ದೂರವ ಸಾಮಾನುಗಳಿಂದರೆ ಹಾಲು ತತ್ತಿ ಅಕ್ಕಿ ಮಾಂಸಗಳಷ್ಟೆ. ಹೆಚ್ಚಿನವನಾದರೂ ಬೇಕೆಂಬವರು ಹೊಸವೇಟೆಯನ್ನು ಬಿಡುಸಾಗರೀ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬೇಕು

(೩)

ಕಮಲಾಪುರ ಬಂಗಲೆಯಿಂದ ಸುಮಾರು ೩೫೦ ಯಾರ್ಡಿನ ಅಂತರದಲ್ಲಿಯೇ ನಗರದ ಮುಖ್ಯ ಕೋಟೆಯಗೋಡೆಯು ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ ಎಜಯನಗರದ ಸುತ್ತಲು ಒಂದರ ಹೊರಗೊಂದು ಎಳು ಕೋಟೆಗಳಿದ್ದುವೆಂದು ಅಬ್ದುಲ್ ರಝಾಕನು ಬರೆದಿರುವನು ಈ ಎಳು ಕೋಟೆಗಳು ಕೆಳಗೆ ಹೇಳಿದಂತಿದ್ದುವೆಂದು ಸಿವೆಲಾರವರು ತಮ್ಮ ಫಾರಗಾಟನ್‌ಎಂಪಾಯರದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವರು — “ ಹೊಸವೇಟೆಯ ಅಡಿಗೆ ಬೆಟ್ಟದನಡುವೆ ಕಿಂಡಿಯೊಂದಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಯ ಹಾಗೂ ಮಹಾದ್ವಾರದ ಅವರೇಷಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಸೀಜನೂ ಇದರ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿರುವನು ಇದೇ ಮೋದಲ ಕೋಟೆ. ಹೊಸವೇಟೆಯ ಹತ್ತರ ಎರಡನೆಯ ಕೋಟೆಯಿದ್ದಿತು. ಹೊಸವೇಟೆಯನ್ನು

ದಾಖೆ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಮೂರನೆಯ ಕೋಟೆಯಿದ್ದಿತು ಅಬ್ದುಲ್ ರಝಾಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊಸಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಜನವಸ್ತಿಯಿರಲಿಲ್ಲ ಮುಂದೆ ರಾಜಧಾನಿಯ ಮಾರ್ಗದ ಎರಡೂ ಬದಿಗೆ ಅಂಗಡಿಗಳೂ ಮನೆಗಳೂ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತ ಹೋಗಿದ್ದವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಕೋಟೆಯು 'ಮಲ್ಲಪ್ಪನ ಗುಡಿ' ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯ ಈಡಾಗಿದ್ದಿತು ಈ ಕೋಟೆಯ ಅಗನೆಯ ಜಾಗಿಲು ವಿಶೇಷ ಭದ್ರವಾಗಿದ್ದಿತು ಇದೂ, ಹಳೆಯ ಕಲ್ಲಿನ ಕಟ್ಟಡದ ಅವಶೇಷಗಳೂ ಒಂದು ಕಟ್ಟು ತೆಗೆದ ಬಾವಿಯೂ ಇನ್ನೂ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುವುವು. ಯಾವನೊಬ್ಬ ಸರದಾರನು ತನ್ನ ತೋಟದಲ್ಲಿ ತೆಗೆಸಿದ ಬಾವಿಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಸವನೆಯ ಕೋಟೆಯು ಈ ಹಳ್ಳಿಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಆದರ ಮುಖ್ಯ ಮಹಾದ್ವಾರವು ಇನ್ನೂ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾಗಿವೆ ಆದರ ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಬಿದ್ದಿವೆ ಅರನೆಯ ಕೋಟೆಯ ಕಮಲಾಪುರದ ಕರೆಯ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಯೇ ಇದೆ ಎಳನೆಯ ಒಳಕೋಟೆಯ ಅರಮನೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು ಅದಿನ್ನೂ ಒಳ್ಳೇ ಭದ್ರವಾಗಿದೆ."

ಕಮಲಾಪುರದಿಂದ ೨೫೦ ಯಾರ್ಡಿನ ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವುದು ಮುಖ್ಯ ನಗರದ ಸುತ್ತಲಿರುವ ಅರನೆಯ ಕೋಟೆ ಈ ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಗಳನ್ನೂ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾಗಿವೆ ಕೋಟೆಗೆ ಈಗಲೂ ಎರಡು ಅಗನೆಗಳಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಅಗನೆಗಳಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು. ಕಮಲಾಪುರದಿಂದ ಬರುವಾಗ ಹತ್ತುವ ಗೋಡೆಯ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಮೈಲು ದೂರದಲ್ಲಿ ಗುಮ್ಮಟಾ ಕೃತಿಯ ಅಗನೆಯೊಂದಿದೆ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ತುಂಗಭದ್ರಾತೀರದ ತಳಾಂ ಗಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಅಗನೆಯಿರುವುದು. ಇದರ ಕೆಳಭಾಗವು ಹಿಂದೂವರ್ಧತಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿದುದಿದ್ದರೂ ಮೇಲ್ಭಾಗ

ದಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಶಿಲ್ಪವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ಕೈಕೆಳಗಿರುವ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸಿರಾಯಿಗಳಿಂದ ಸುಧಾರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿರಬಹುದು

ನಗರದ ಮುಖ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ನೋಡತಕ್ಕವುಗಳೆಂದರೆ ಅರಮನೆಯ ಕುರುಹುಗಳು. ಅರಮನೆಯ ಸುತ್ತಲಿರುವ ಕೋಟೆಗೆ ಹೊಂದಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಅರಸಿಯರ ನ್ನಾನಗೃಹ, ಅಷ್ಟಕೋನಾಕೃತಿಯ ಜಲಾಶಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿವೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇವು ಅರಮನೆಗೆ ನೀರಿನ ಪೂರೈಕೆ ಮಾಡುವಂತಹವಿರಬೇಕು. ನೆರೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಚಂದ್ರೇಖರನ ಗುಡಿಯಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಮುಂದನಾಗಿ ಅರಮನೆಯ ಕೋಟೆಯ ಒಳ ಹೊಕ್ಕರೆ ವಿಜಯಗೃಹವೂ ಅರಮನೆಯೂ ಒಲಗದ ಮನೆಯೂ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುವುವು. ಹೀಗೆಂದಾಕ್ಷಣ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನೇ ನಾವು ನೋಡುವೆವಾಗಿ ಯಾರೂ ತಿಳಿಯಕೂಡದು ನಮ್ಮದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುವುದು ಆ ಕಟ್ಟಡಗಳ ಗಚ್ಚಿನ ನೆಲಗಟ್ಟು ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರದ ತಗಡುಗಳಿಂದಾಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿದ್ದ ಆ ಕಂಬಗಳು, ಗೋಡೆಗಳು, ಶೋಲೆಜಂತಿಗಳು ವಿಜಯನಗರವು ಹಾಳಾಗಿ ಮುನ್ನೂರರವತ್ತು ವರುಷಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಅಲ್ಲಿ ಉಳಿಯೆಂದರೆ ಹೇಗೆ ಉಳಿಯಬೇಕು! ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸೈನಿಕರು ನಗರವನ್ನು ಸುಲಿದೊಯ್ಯುವಾಗ ಕೈಗೆ ದೊರೆತ ಆ ಅರಮನೆಯ ಗೋಡೆಯ ಒಂದೊಂದು ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿರಬಹುದು ಅವರು ತೃಪ್ತರಾಗಿ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಉಳಿದುದನ್ನು ನೆರೆಯ ವ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಜನರೂ ಒಯ್ದಿರಬಹುದು ಚಂದ ಕಂಡ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಸ್ವರಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಜನ ಊರಲ್ಲಿರುವ ಹಾಳು ಗುಡಿಗುಂಡಾರಗಳ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನೆಯ್ದಿ ತಮ್ಮ ಮನೆಕಟ್ಟಿಗೆಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡುದನ್ನು ನಾವು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲವೆ? ವಿಜಯ

ನಗರವನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಏನ್ನ ನಿಚ್ಚನ್ನವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪೂರ್ಣದೋಷವನ್ನು ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಮೇಲೆಯೇ ಹೊರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನಾವು ಸಿದ್ಧರಿಲ್ಲ. ಸ್ವಲ್ಪಿಲ್ಲ ಸ್ವಲ್ಪು ಭಾಗವಾದರೂ ನೆರೆಯ ಪ್ರದೇಶದ ಹಿಂದುಗಳಿಂದಲೂ ಹಾಳಾಗಿರಬೇಕು ಮತ್ತೆ ಕೆಲಭಾಗವು ಮಳೆಗಾಲಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಿರಬೇಕು. ಅದು ತಮ್ಮ ಹಿಂದೂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಮುಖ್ಯನಗರವೆಂದು ಯಾವ ಹಿಂದೂರಾಯನೂ ಕಾಯ್ದು ಕೊಳ್ಳಲ. ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿಲ್ಲ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನೂ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ಅವು ತಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತುಗಳೆಂದು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವ ಬುದ್ಧಿಯು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಬರಬೇಕಾಗಿದೆ!

ವಿಜಯಗೃಹದ ಕುರುಹಿಗೇಗೆ ಮಹಾನವನಿ-ದಿಬ್ಬ ಎನ್ನುತ್ತಾರ ಕೋಟೆಯ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ನೋಡತಕ್ಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಇದರಷ್ಟು ಎತ್ತರ ವಾದುದೂ ಸುಂದರವಾದುದೂ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಾಗು ತಿದ್ದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನವರಾತ್ರಿಯ ಉತ್ಸವವು ಈ ಕಟ್ಟಡದಲ್ಲಾಗು ತಿದ್ದಿತು ಇದೊಂದೇ ಉತ್ಸವವಲ್ಲ. ರಾಜರಿಂದ ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ನಡೆಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಉತ್ಸವವೂ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ಜರುಗುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಪೀಜನು ಈ ವಿಜಯಗೃಹದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ನವರಾತ್ರಿಯ ಉತ್ಸವವನ್ನು ನೋಗಸಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವನು. ಅದನ್ನೋದುವುದರಿಂದ ಈ ಕಟ್ಟಡದ ಸೌಂದರ್ಯವೂ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ನವರಾತ್ರಿ ಉತ್ಸವದ ನೋಟವೂ ಕಣ್ಣುಮುಂದೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ ಈಗಿನ ತಳದ ಕಟ್ಟೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಅನೇಕ ಸುಂದರವಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳು ನೋಡಲು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ ಒಂದೊಂದು ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ವಿಧವಾದ ಕೆತ್ತಿಗೆಯ ಕೆಲಸ! ಒಂದು ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ನರ್ತನಮಾಡುವ ನರ್ತಕಿಯರು, ಇನ್ನೊಂದು ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ

ಕ್ರೂರವಾದ ವನ್ಯಪರುಗಳ ಕೂಡ ಹೋರಾಡುವ ಜಪ್ತಿ, ಬೇರೊಂದು ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅನೆಗಳ ಮೆರವಣಿಗೆ ' ಇವೆಲ್ಲವೂ ಆ ವಿಜಯಗೃಹದಲ್ಲಾಗುವ ನವರಾತ್ರಿಯಕಾಲದ ಉತ್ಸವವನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತಹವು. ಕಟ್ಟೆಯ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೇಲ್ಬಾಗದಲ್ಲೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಓಕುಳಿಯಾಡುವ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿದುದು ಕಂಡುಬರುವುದು ಇದು ಹೋಲಿಕೋತ್ಸವವನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತಹದಿರಬೇಕು ಇದರಮೇಲಿಂದಲೇ ನಗರದಲ್ಲಿ ರಾಜರಿಂದ ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ನಡೆಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಉತ್ಸವಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಜಯಗೃಹದಲ್ಲಿಯೇ ಜರಗುತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ನಾವು ಹೇಳಿದುದು. ಈ ವಿಜಯಗೃಹವನ್ನು ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ಉತ್ಕಲ ಪ್ರಾಂತದಮೇಲೆ ವಿಜಯಯಾತ್ರೆ ಹೊರಟು ವಿಜಯಿಯಾಗಿ ತಿರುಗಿ ಬಂದಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದನಂತೆ. ಈ ವಿಜಯಗೃಹದ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಗೋಡೆಯ ಕೆಳಬದಿಯಲ್ಲಿ ದಾರಿಗೆ ಹೊಂದಿ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಕಲ್ಲು ಬಾಗಿಲು ಬಿದ್ದಿದೆ ಅದೊಂದು ಅಖಂಡವಾದ ಬಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಡೆದು ತೆಗೆದ ಬಾಗಿಲವಿದ್ದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸವು ಕಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿದಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ ಇದು ಯಾವ ಕಟ್ಟಡದ ಕದವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ ಇದರ ಜೊತೆಕದವು ಎಲ್ಲದೆಯೆಂಬುದೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ

ವಿಜಯಗೃಹದ ನೆರೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ರಾಜರು ಇರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಅರಮನೆಯ ಕಟ್ಟಡದ ಕುರುಹು ಅದನ್ನು ದಾಟಿ ಹಾಗೆಯೇ ವಾಯವ್ಯದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸಾಗಿದರೆ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವಾಡುಡೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಕಟ್ಟೆಯು ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುವುದು ಮೇಲ್ಬಾಗದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಗಟ್ಟಿನ ನೆಲಗಟ್ಟು ಇನ್ನೂ ಅಚ್ಚಳಿಯದೆ ಇದೆ. ಸಿನ್ನೆಯೂ ಪೊನ್ನೆಯೂ ಗಟ್ಟಿನ ನೆಲಗಟ್ಟು ಮಾಡಿರಬೇಕೆಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂನ್ನೂರು

ಮುನ್ನೂರೈವತ್ತು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಮಳೆಗಂಭೀರವಾದ ತಿಂಡಿರೂ ಆಗಿಟ್ಟು ನೆಲಗಟ್ಟು ಹಾಗೆ ಅಚ್ಚಳಿಯದೆ ಇದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ನೆನಪು ಅಚ್ಚರಿಯಾಗುತ್ತದೆ ! ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿರುವ ಅರಮನೆಯ ಎಲ್ಲ ಭಾಗದ ನೆಲಗಟ್ಟು ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಅಚ್ಚಳಿಯದೆ ಇದೆ. ಈ ಕಟ್ಟೆಯೆಂದರೆ ಓಲಗದ ಮನೆಯ ನೆಲಗಟ್ಟು. ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ಗುರುತುಗಳಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಹತ್ತಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಲ್ಲದಷ್ಟು ಕಂಬಗಳುಳ್ಳ ಕನಿಷ್ಠಪಕ್ಷ ೬ ಸಾಲುಗಳಾದರೂ ಇರಬೇಕೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಕಟ್ಟಡದ ಕುರುಹುಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಇದರಷ್ಟು ಎತ್ತರವಾದುದು ಮತ್ತಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ನಗರದಲ್ಲಿ “ ಇದರಷ್ಟು ಎತ್ತರವಾದ ಕಟ್ಟಡವು ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ ” ವೆಂದು ಅಬ್ದುಲ್‌ರಝಾಕನು ಬರೆದಿರುವನು ಇದರ ಮುಂದೆ ಕೆಲಅಂತರದ ಮೇಲೆ ೪೧|| ಘಾಟುಗಳಷ್ಟು ಉದ್ದ ೨ ಘಾಟುಗಳಷ್ಟು ಅಗಲ ೨ ಘಾಟು ೯ ಇಂಚುಗಳಷ್ಟು ಅಳವಾದ ಒಂದೇ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಡೋಣಿಯಿದೆ ಇದು ಪರಸ್ಪರದಿಂದ ಬಂದ ಕಾಯಭಾರಗಳ ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರರ ಅನೇಕುದಾರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದಾಗಿರಬೇಕು.

ಈ ಓಲಗದ ಮನೆಯ ನೈಯತ್ಯದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸುತ್ತುಗೋಡೆಯ ಪ್ರದೇಶವು ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ ಇಲ್ಲಿ ಟಿಂಕಸಾಲೆಯಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಈ ಟಿಂಕಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು ಅವಕ್ಕೆ ಹೊನ್ನುಗಳೆಂದು ಹೆಸರಿದ್ದಿತು ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ಟಿಂಕಸಾಲೆಯೆಂದರೆ ಇದೊಂದೇ.

ಒಲಗಮನೆಯ ನೆಲಗಟ್ಟಿನಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಸಾಗಹೋದರೆ ಹೆಜಾರರಾಮನ ಗುಡಿಯು ಹತ್ತುವುದು. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಹೊರಗೋಡೆಯಮೇಲೆ ಒಳಗೋಡೆಯಮೇಲೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವರು ಹೊರಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಮಾನವಮಿಬ್ಬದ ಕಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿದಂತೆ ಆನೆಕುದುರೆ, ನರ್ತಕಿಯರು ನೋದಲಾದವರ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಸುಲಸುಲಾಗಿ ಕೆತ್ತಿರುವರು. ಒಳಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ರಾಮಾಯಣ ಭಾರತಗಳಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ರಾಮಾಯಣವು ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತೆಯೇ ಅಮ್ಮನಗುಡಿಯಿದೆ ಎಂದರೆ ಇದು ರಾಮದೇವರ ಗುಡಿಯಾದರೆ ಅದು ಸೀತಮ್ಮನವರ ಗುಡಿ. ಅಮ್ಮನ ಗುಡಿಯು ಅಕ್ಕತಿಯಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದು ಅವರಲ್ಲಿಯ ಕೆತ್ತಿಗೆಯ ಕೆಲಸವು ವಿಶೇಷ ಮನೋಹರವಿದೆ ಈ ಹೆಜಾರರಾಮನ ಗುಡಿಯು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ದೇವಾಲಯವಲ್ಲ ಅರಸನ ಸ್ವತಂತ್ರ ದೇವಪೂಜಾಗೃಹವಾಗಿದ್ದಿತು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ದೇವಾಲಯವಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಈಗಲೂ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ಅರಮನಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲವೆ ? ಅಂತಹ ದೇವಾಲಯವಿದು

ಹೆಜಾರರಾಮನ ಗುಡಿಯಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಅಂತಃಪುರದ ಸುತ್ತಗೋಡೆಯು ಕಾಣುವುದು ಅದರೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕರೆ ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮೂರು ಕಟ್ಟಡಗಳು ಮಾತ್ರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುವವು. ಸುತ್ತಗೋಡೆಯ ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಗರಯಾನೆಗಳೆರಡು. ಕಮಲಮಹಾಲೊಂದು ಈ ಕಟ್ಟಡಗಳ ಗೋಡೆಗಳು ಗಟ್ಟಿನ ಗಿಲಾಯಿ ಮಾಡಿದಂತಹವಿರುತ್ತವೆ ಹಿಂದೂಮುಸಲ್ಮಾನೀ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಗಳನ್ನು ಯೋಗ್ಯರೀತಿಯಿಂದ ಬಿರ

ಸಿದರೆ ಯಾವ ಹೊಸಬಗೆಯ ಸೌಂದರ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂಬುವನ್ನು ತಿಳಿಯ ಬೇಕಾದರೆ ಈ ಕಮಲಮಹಲನ್ನು ನೋಡುವೆ. ಈ ರಾಣಿಯೊರುವ ಅರಮನೆಗಂತೂ ಒಲಗವಮನೆ ವಿಜಯಗೃಹಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ ಕಟ್ಟಡದ ನೆಲಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೀರುಗಾವಲಿಗಳು ಇನ್ನೂ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ. ಅಂತಃಪುರದ ಹೊರಗಡೆಯ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ರಂಗನ ಚಿಕ್ಕದೊಂದು ಗುಡಿಯಿದೆ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಆನೆಗಳ ಲಾಯವೂ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕಾವಲುಗಾರರವ ಕೊಟಡಿಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ.

ಹಜಾರರಾಮನ ಗುಡಿಯಿಂದ ಸಂಸಾಪತಿಯ ಗುಡಿಗೆಹೋಗುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ದಂಡನಾಯಕನ ಅರಮನೆಯ ಮಹಾದ್ವಾರವು ಹತ್ತು ತುದ ಅದನ್ನು ಒಳಹೊಕ್ಕು ನೋಡಿದರೆ ಒಂದು ಮಸೀದೆ ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವ ಮಸೀದಿಯೆಂದರೆ ಇದೊಂದೆ ದೇವ ರಾಯನು ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸೈನಿಕರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಮಸೀದಿಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು. ಈ ಆವಾರದಲ್ಲಿಯೂ ವಾಯವ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನ ಲ್ಲೊಂದು ನಗಾರಖಾನೆಯಿದೆ ಅರಮನೆಗಾಗಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳ ಗಾಗಲಿ ಇಂತಹ ನಗಾರಖಾನೆಗಳಿರುವುದು ನಮ್ಮ ಹಿಂದೂ ದೇಶ ದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನಿಂದ ನಡೆದು ಬಂದ ಪದ್ಧತಿಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ನಗಾರಖಾನೆಗಳ ಉಪಯೋಗವು ಸಂಜೆ ಮುಂಜಾವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಗುವುದು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅರವ ನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಏಳನೆಯ ಕೋಟಿಯೊಳಗಿನ ಭಾಗವು ಮುಗಿದಂತಾಯಿತು ದಂಡನಾಯಕನ ಮನೆಯಿಂದ ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ ನೆಲದೊಳಗಿಂದ ಅಗದು ತೆಗೆದ ಗುಡಿಯೊಂದು ಹತ್ತುವುದು. ಅದಕ್ಕಿಗ ನೆಲನೊಳಗಿನ ಗುಡಿಯಂತೆ ಕರೆಯುವರು. ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ

ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಈಶ್ವರಲಿಂಗನ ಗುಡಿ ಆಮೋಮ ಶಿಲಾ
 ಲೇಖದಿಂದ ಈ ಗುಡಿಯು ಪ್ರಸನ್ನ ಎರೂಪಾಕ್ಷನ ಗುಡಿಯೆಂದು
 ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಈಶಾನ್ಯಮೂಲೆ
 ಯಲ್ಲಿ ನಾಗಕಲ್ಪಗಳಿರುತ್ತವೆ ಇವರಿಂದ ನಾಗಚವತಿಗೆ ನಾಗಪ್ಪನಿಗೆ
 ಹಾಲೆರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಈ ಗುಡಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು
 ತೋರುತ್ತದೆ ಈ ಗುಡಿಯಿಂದ ಮುಂದೆಹೋದರೆ ಎರಡು ಬಂಡೆಗಲ್ಲು
 ಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೊಂದಿನಂತಿವೆ ಮಾಡಿನ ಕಮಾನು. ಅದೂ
 ಒಂದು ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುವಂತಹದೆ. ನಾಮಾನ್ಯ ಮನ-ಷ್ಯನು ಕೈಗಲ್ಲು
 ಒಗೆದರೆ ಅವುಗಳ ತುದಿಗೆ ಹೋಗದಷ್ಟು ಎತ್ತರ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರ
 ಕಲ್ಲೆಂದು ಹೆಸರು ಅವಕ್ಕೆ ಹೀಗೆಯೆ ನಾವು ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ
 ಪಂಪಾಪತಿಯ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಹುದು. ಮುಖ್ಯನಗರದ
 ಕೋಟೆಯನ್ನು ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಕಲ್ಲಿನ ಹತ್ತರವೇ ದಾಟುವೆವು
 ದಾರಿಗುಂಟೆ ಹೋಗುವಾಗ ಹಲವು ಚಿಕ್ಕದೊಡ್ಡ ಗುಡಿಗಳು ಹತ್ತು
 ವವು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತುವ ಮೊದಲ ಗುಡಿಯೆಂದರೆ ಉದ್ಧಾನ
 ವೀರಭದ್ರನಗುಡಿ ಇದು ದಾರಿಯ ಬಲಬದಿಗೆ ಇದೆ. ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ
 ಗಂ—ಗುಃ ಘಾಟಿ ಎತ್ತರವಾದ ವೀರಭದ್ರನ ಮೂರ್ತಿ ಪೂಜೆ
 ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ನಿಚ್ಚಡಿಕೆ ಹಚ್ಚಬೇಕು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನೋಡಿದ
 ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಗಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಳ್ಳೆ ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮೂರ್ತಿ
 ಯನ್ನು ನೋಡುವುದು ಇದೇ ಮೊದಲು ಗುಡಿಯಲ್ಲಿಗಲೂ ಪೂಜಾ
 ಚಾನೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ ಪೂಜಾರಿಗಳು ಲಿಂಗವಂತರು. ಈ ಉದ್ಧಾನ
 ವೀರಭದ್ರನ ಗುಡಿಯ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ದಾರಿಯ ಆಚೆಯ ಬದಿಗೆ ಅನೇಕ
 ಮಾಸತಿಗಲ್ಲುಗಳಿರುತ್ತವೆ ಗಂಡನ ಮೃತದೇಹದೊಡನೆ ಚಿತೆಯನ್ನೇ
 ರಿದ ಮಾಸತಿಯರ ಸ್ಮರಣೆಗಾಗಿ ನೆಟ್ಟಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕಲ್ಲುಗಳ ಕೆಳ

ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮೃತವು ದುಷನನ್ನೂ ಅವನೊಡನೆ ಸತಿಕೋದ ಪ್ರೀಯರನ್ನೂ ಕೆತ್ತಿರುವರು. ಮೇಲ್ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರಲಿಂಗ, ನಂದಿ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಇಲ್ಲಿಂದ ತುಸು ದೂರದಲ್ಲಿಯೇ ತುಂಗಭದ್ರಾನದಿಯ ಕಾಲುವೆ ಹತ್ತುತ್ತದೆ ಲದನ್ನು ದಾಟಿಸರೆ ಉಗ್ರನರಸಿಂಹನ ದೇವಾಲಯ ವೀರಭದ್ರನು ತನ್ನ ಹೆಸರಿನಂತೆ ಹೇಗೆ ಉದ್ಘಾತನಾದ್ದನಿರುವನೋ ಹಾಗೆ ಈ ನರಸಿಂಹನೂ ಉಗ್ರನಾಗಿಯೇ ಇರುವನು ಅಂಥ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಾದ ಬಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಡೆನ ಮೂರ್ತಿ, ಆ ಉಗ್ರನಾದ ಸಿಂಹಮುಖ, ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಭವ್ಯವಾಗಿದೆ ಅಂಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸ್ಥಾನಾವನ್ನುಳಗಿದ್ದಾಳೆ ಮೂರ್ತಿಯೆಲ್ಲವು ಅಚ್ಚಳಿಯದ ಇದ್ದರೆ ಅದೆಷ್ಟು ಭವ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತೋ ತಿಳಿಯದು. ಕೃಕಾಲುಗಳೂ ಒಡೆದುಹೋಗಿವೆ. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಗತಿಯಂತೂ ಕೇಳಲೇ ಬಾರದು ನಡುವಿನ ಕೆಳಭಾಗವು ನಾರಸಿಂಹನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿದ್ದರೆ ಧಡದ ಭಾಗವೆಲ್ಲ ಒಡೆದು ಅಲ್ಲಯೇ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿದೆ. ಅದೂ ಮೋಟುಗೈ ಸವರಿವಂತಾದ ಮುಖ!

ಉಗ್ರನರಸಿಂಹನ ಗುಡಿಗೆ ಹೊಂದಿಯೇ ಚಿಕ್ಕದೊಂದು ಶಿವಾಲಯ. ಚಿಕ್ಕಗುಡಿ ಇದರಲ್ಲೇನಿರಬಹುದೆಂದು ಅಲಕ್ಷ್ಯಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಒಳಗಿರುವ ಲಿಂಗವು ಬೇರಿಕಡೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳದಂತಹದು ಅಂಥ ಅಗಲವಾದ ಜಲಹರಿ ಅವರ ಮೇಲೆ ೬-೭ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಾದ ಶಿವಲಿಂಗ, ಕಾಲುವೆಯ ಶಾಯಿಯೊಂದು ಗುಡಿಯ ಒಳಹೊಕ್ಕು ಲಿಂಗವನ್ನು ಸುತ್ತಿವೆಂದು ಹೋಗಿರುವುದು ನೀರಿನ ನಡುವೆ ನಿಂತು ದೊಂದ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೇ ಸೊಬಗುಬಂದಿದೆ. ಹೆಸರೇನೋ ಬಡವಿಯಲಿಂಗ! ಬಡವಿಯಲಿಂಗವೇ ಈ ಪರಿಯಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತಾರಾದರೂ ಶ್ರೀಮಂತರು ಲಿಂಗವೊಂದು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಎಂತಹದಿರುತ್ತಿದ್ದಿತೋ?

ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಕೃಷ್ಣನ ಗುಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಯನು ಉತ್ಕಲ
 ಪ್ರಾಂತದ ಮೇಲೆ ವಿಜಯಯಾತ್ರಾ ಹೋಗಿ ತಿರುಗಿಬರುವಾಗ ಉದಯ
 ಗಿರಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ತಂದು ಇಲ್ಲಿ
 ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಗುಡಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದನಂತೆ ಈ ಗುಡಿಯ ನೆರೆಯಲ್ಲಿಯೆ
 ವಿಷ್ಣುವಿನ ಚಿಕ್ಕದೊಂಕು ದೇವಾಲಯವಿದೆ ಈ ಗುಡಿಗಳ ಹತ್ತರವೆ
 ನಾವೀಗ ಹೊರಟಿಹಾದಿಯು ಹೊಸವೇಟೆಯಿಂದ ಹಂಪಗೆ ಹೋಗುವ
 ದಾರಿಯನ್ನು ಕೂಡುವುದು ಆ ದಾರಿಗುಂಟಿ ನಾವು ಎರೂವಾಹನ
 ತೆರು ಬೀದಿಯನ್ನು ನೇರಿ ಅವನ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಬಹುದು.
 ಆದರೆ ಇಷ್ಟಲ್ಲಿ ಮಾಡುವುದೂ ಆ ದಾರಿಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಘ್ನೇಶ್ವ
 ರರು ಬಿಟ್ಟುಗಲ್ಲಿವೆ ? ಅವರಲ್ಲೊಬ್ಬನಿಗೆ ಸಾಸಿವೆಕಾಳುಗಣಪ್ಪ
 ನೆಂದು ಹೆಸರು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಕಡಲೆಯಕಾಳುಗಣಪ್ಪನೆಂದು
 ಹೆಸರು. ಉದ್ದಾನನೀರಭದ್ರ ಉಗ್ರನರಸಿಂಹರೆಂತೆ ಇವರೂ ಅನ್ವರ್ಥ
 ನಾಮದವರಾಗಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರಿ ! ಇವರ ಅಳತೆಯ
 ಬೇರೆ ಕಲಿಯುಗದ ಹತ್ತರವು ಹೆಚ್ಚು ಎತ್ತರದ ಮನುಷ್ಯರು
 ದ್ವಾವರದಲ್ಲಿದ್ದರೆಂತೆ ಇದೇ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತ್ರೇತಾಯುಗಕೃತ
 ಯುಗಗಳ ಮನುಷ್ಯರ ಅಳತೆಯು ಹೆಚ್ಚುತ್ತ ಹೋಗುವಂತೆ.
 ಉಳಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಆಯಾ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಇಸಕ್ಕನು
 ಸರಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೂ, ಕೃತಯುಗದ ಸಾಸಿವೆಗಳೂ ಕಡಲೆಯ ಕಾಳು
 ಗಳೂ ಈ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ದೊಡ್ಡವಾಗಿರಲಾರವು. ಅಷ್ಟೇಕೆ ನಾಲ್ಕು
 ನಾಲ್ಕುರೆಂತೆ ಮತ್ತೆ ನಾಲ್ಕುತ್ತು ಯುಗಗಳಾದರೂ ಆ ಪ್ರಮಾಣ
 ದಿಂದ ಅಳತೆ ಬೆಳೆಸಿದರೂ ಸಾಸಿವೆಕಾಳುಕಡಲೆಕಾಳುಗಳ ಪ್ರಮಾ
 ಣವು ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಬರುವುದೋ ಇಲ್ಲವೋ ಸಂದೇಹ. ಸಾಸಿವೆಕಾಳುಕಡ
 ಲೆಯಕಾಳು ಎಂದು ಇಷ್ಟು ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ

ದವರು ಹೆಲಸಿನಕಾಯಿ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಮಾರ್ತಿ
ಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಎಂತಹವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೋ ದೇವರೇ
ಬಲ್ಲ !

ಇದೀಗ ಬಂದುದು ಹೇಮಕೂಟದ ಉತ್ತರದ ಪ್ರದೇಶ
ಇಲ್ಲಿಂದ ಬೆಟ್ಟವನ್ನಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ ಮಗ್ಗು
ಲಲ್ಲಿಯೇ ಪಂಪಾಪತಿಯ ಗುಡಿ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ತಿರುಗಿ ದೊಡ್ಡ
ದಾರಿಯನ್ನು ಕೂಡಿ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯು ಬರುವುದು ಶಕ್ಯವ
ಇಲ್ಲ ಬೇಗನೆ ಪಂಪಾಪತಿಯ ದರ್ಶನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು
ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬೆಟ್ಟದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನಿಳಿಯುವವರೇ ಹೆಚ್ಚು ಜನ. ಹಾಗೆ
ಮೆಟ್ಟಿಲಿಳಿದು ಹೋದರೆ ಕೆಲವು ಜೈನರ ಬಸ್ತಿಗಳೂ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳು
ವುವು ಇವುಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಸ್ಥಾಪನೆ
ಯಾಗುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಜೈನರು ವಾಸವಾಗಿದ್ದರೆಂದೂ ಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ
ಇರಲಿ ಈ ಬಸ್ತಿಗಳನ್ನು ದಾಟಿದರೆ ಮನಸಿಗೆ ಆಹ್ಲಾದವನ್ನುಂಟು
ಮಾಡುವ ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ದೇವಾಲಯದ ಮಹಾದ್ವಾರವು
ಹತ್ತುವುದು. ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವುದೊಂದೇ ತಡ
ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಬರುವುದರಿಂದಾದ ದಾರಿಯ ದಣುವು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಅಡಗಿ
ಹೋಗುವುದು.

(೪)

ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಗುಡಿಯು ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ ದೇವಾಲ
ಯಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲೊಂದು ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲೊಂದು ಹೀಗೆ
ಎರಡು ಮಹಾದ್ವಾರಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಮಹಾ
ದ್ವಾರವೇ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು ವಿಜಯನಗರದರಸರ
ಕುಲದೇವತೆ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಮೊದಲನೆಯದ ಹರಿ

ಹರನು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂತೆ
 ಇಷ್ಟೆಂದುವಕ್ಕೆ ಅವನೇ ಗುಡಿ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಮೂರ್ತಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನೆಂದು
 ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ದೇವಾಲಯವು ವಿಜಯ ನಗರ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ
 ಇರುವಂತಹದು. ಹರಿಹರನು ಗುಡಿಯ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಮಾಡಿದನೆಂದಿಷ್ಟೆ
 ಅರ್ಥ. ದೇವ ಲಯವ ರಂಗಮಂಡಪವನ್ನೂ ಮಹಾದ್ವಾರಗಳ ಮೇಲಿ
 ರುವ ಗೋಪುರಗಳನ್ನೂ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಪೂರ್ವದ
 ಮಹಾದ್ವಾರದ ಮೇಲಿನ ಗೋಪುರಕ್ಕೆ ೧೧ ಅಂತಸ್ತು. ಗೋಪುರದ
 ಬಗ್ಗೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಪೂಜಾರ್ಥಗಳ ಹೇಳಿಕೆಯೇ ಬೇರೆ. ಬಿಷ್ಣುಪ್ಪಯ್ಯ
 ಎಂಬ ಸಾಧುಗಳದ್ದಂತೆ ನೆರೆಯ ಪರ್ವತಗಳ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಮಾನ
 ಎತ್ತರವಾಗಿ ಮಹಾದ್ವಾರದ ಗೋಪುರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿ
 ಬಹು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರಂತೆ. ಏನುಮಾಡಿದರೂ ಅದು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ
 ಹೋಗಲು ಬಿಷ್ಣುಪ್ಪಯ್ಯನವರ ಪತ್ನಿಯು ತಮ್ಮ ಜೀಹವನ್ನಾಶ್ರಯ
 ವಾಗಿ ಕೊಡಲು ಗೋಪುರವು ಪೂರ್ಣವಾಯಿತಂತೆ! ಈ ಗೋಪುರದ
 ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಡಿಯಿದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅಮ್ಮನಗುಡಿಯೆಂದು ಕರೆ
 ಯುವರು. ಅದು ಬಿಷ್ಣುಪ್ಪಯ್ಯನವರ ಪತ್ನಿಯವರ ಸ್ಮಾರಕವಾಗಿ
 ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಗುಡಿಯೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ
 ಬಿಷ್ಣುಪ್ಪಯ್ಯನವರು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದರೂ ಕಟ್ಟಿಸಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ
 ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾವ ಆಧಾರವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಉಳಿದ ದೇವಾ
 ಲಯಗಳಿಗೆ ಅಮ್ಮನ ಗುಡಿಯಿರುವಂತೆ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಗುಡಿಯೂ ಇದ್ದು
 ದಾಗಿರಬೇಕು.

ಪೂರ್ವದ ಮಹಾದ್ವಾರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರೆ ಒಳಗಡೆ ಎತ್ತರ
 ವಾದ ಎರಡು ಪ್ರಾಕಾರಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಮೇಷಸಂಕ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡೂ
 ಪ್ರಾಕಾರಗಳೊಳಗಿಂದ ಹಾಯ್ದು ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಈಶ್ವರಲಿಂಗದ

ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತವಂತೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ಕಾಲುವೆಹರಿದಿದೆ ಅದರಿಂದಲೂ ಗುಡಿಗೆ ಒಂದು ತರದ ಸೌಂದರ್ಯ. ಈ ಪ್ರಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಈಶ್ವರ ಲಿಂಗನ ಗುಡಿ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎರಡುನಾಡು ಸೌಳ ಈ ಪ್ರಾಕಾರ ವನ್ನು ದಾಟಿ ಒಳಗೆ ಹೋಗುವುದಾದರೂ ಮೊದಲನೆಯ ಮಹಾದ್ವಾರದ ರಚನೆಯಂತಿರುವ ಅದರ ಅಡಕ್ಕೂ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರ ದೊಳಗಿಂದ ಹೋಗಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಹೋದರೆ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಾಕಾರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ದೇವಾಲಯ. ಎರಡೂ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಶಾಲೆಗಳಿವೆ. ಆ ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ೪-೫ ಸಾವಿರ ಜನ ಸಹಜ ಹಿಡಿಯಬಹುದು.

ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಬರುವಾಗ ನೋಡಿದ ಗುಡಿಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಕೆಲವುಗಳಲ್ಲಿ ದೇವರ ಮೂರ್ತಿಗಳೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮೂರ್ತಿಗಳಿದ್ದವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವಿದ್ದ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದಿತು ಮುಖದಮೇಲೆ ಮೂಗಿರಲಿಲ್ಲ ಒಂದು ಕೈ ನೆಟ್ಟಿಗಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಯಿರಲಿಲ್ಲ ಮೂರ್ತಿಗಳಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಲ್ಲಿಯೂ ದೂಷಣೆಯ ಹೊಡೆತ ಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದವು ಅದಿಲ್ಲವನ್ನು ನೋಡಿ ಆಯೋ ಹಾಳು ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಡೆದು ಬಿಟ್ಟಿರುವರು ಎಂದು ಸಹಜವಾದ ಉದ್ಗಾರವು ಹೊರಡುತ್ತಿತ್ತು ಬೇರೀರೀತಿಯಿಂದ ನುತ ನಾಗಿರಬಹುದಾದ ಕೆಲವು ಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಹೊಡೆತದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಸಂಗಡಲೇ ಗಡೆಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೇ ಇದೆ; ಚಿಕ್ಕದು ದೊಡ್ಡದಲ್ಲಿಯೇ ಅದರಿಗೆ ಹೋಗುವುದು! ಅದೇನೇ ಇರಲಿ ಶ್ರೀವಿರೂಪಾಕ್ಷಲಿಂಗವು ಮಾತ್ರ ಯಾರ ವೆಟ್ಟಿಗೂ ಒಳಗಾಗಿಲ್ಲ ಇದರಬಗ್ಗೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಪೂಜಾರಿಗಳು ಅನೇಕ

ಪ್ರಕಾರದ ಕಟ್ಟು ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ “ಮುಸಲ್ಮಾನ ದಂದಾಳುಗಳ, ವಿಜಯನಗರವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಕೈಗೆ ಸಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಒಡೆಯುತ್ತ ತ್ರಿವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಲಿಂಗವನ್ನು ಒಡೆದು ಹಾಕಬೇಕೆಂದು ಗುಡಿಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕರಂತೆ. ಅದಾಗ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೊಂದು ಅಕರಾಳವಿಕರಾಳ ಅಕ್ಕಿತಿ ಕಂಪುಬಂದಿತಂತೆ. ಅವನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರ ಕಣ್ಣುಗಳೇ ಮುಚ್ಚಿದವಂತೆ ಆಗವರು ಅಂಜಿ ದಿಕ್ಕಿಟ್ಟು ಓಡಿಹೋದರಂತೆ!” ಈ ಮಾತು ಹೇಗಿದ್ದರೂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಕುಲದೇವತೆಯಾಗಿದ್ದ ತ್ರಿವಿರೂಪಾಕ್ಷನ, ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಕೈಯೊಳಗಿಂದ ಉಳಿದುದು ಅತ್ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಹ ಕಾರಕ ಸಂಗತಿ ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ನಿಜವಾಗಿದೆ!

ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂದು ತ್ರಿಭುವನೇಶ್ವರಿಯ ಗುಡಿಯಿದೆ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಂಚೀಪುರ ದಿಂದ ಬಂದಮೇಲೆ ಅದಾವ ಶಕ್ತಿಯ ಪೂಜೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೋ, ಅದಾವ ಶಕ್ತಿಯ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಸಿದ್ಧರಾದರೋ ಅದಾವ ಶಕ್ತಿಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡರೋ ಆ ಶಕ್ತಿಯ-ತ್ರಿಭುವನೇಶ್ವರಿಯ-ಮೂರ್ತಿಯು ಈಗಲು ಈ ಗುಡಿಯೊಳಗಿದೆ. ಈ ಗುಡಿಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಿಂಹಾಸನ ಸ್ಥಾಪಕಾಚಾರ್ಯರ-ತ್ರಿವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ--ಗುಡಿ. ಆ ಚಿಕ್ಕ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ತನಸ್ಸು ಮಾಡುವಂತೆ ಕೆತ್ತಿದ ತ್ರಿವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಮೂರ್ತಿ ಆ ಮೂರ್ತಿಯು ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದಕೂಡಲೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅದೆಂತಹ ವಿಚಾರಗಳುತ್ಪನ್ನವಾಗಬಹುದು, ಮನದ ಸ್ಥಿತಿಯು ಏನಾಗಬಹುದು! ಎಂಬುದನ್ನು ವಾಚಕರೇ ಉಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿ.

ಹಂಪೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಗುಡಿಗೆ ಹೊಂದಿಯೇ ತುಂಗಭದ್ರೆಯು

ಹರಿಯುತ್ತದೆ ದೇವಾಲಯವು ಉತ್ತರವಿಕ್ಕಿನ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಹೊರ ಬಿದ್ದರೆ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕವುಳ್ಳ ದೇವಾಲಯಗಳು ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸರಸ್ಸು ನಾಲಕ್ಕಾರು ಹೆಜ್ಜೆ ಹೋದರೆ ಬಂಡೆಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲಿಂದ ಉರಳುತ್ತ ನಾಗಿರುವ ಆ ತುಂಗಭದ್ರೆ. ಆದರೆ ನೊಬಗನ್ನು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕೆ? ಅಲ್ಲಿಯ ನೊಬಗನ್ನು ನೋಡಿ ನದಿಯ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದವಂಗೆಯೆ ಗೊತ್ತು! ಆಗಲೇ ಹೊರಡುವುದು “ಗಂಗಾ ಸ್ನಾನ ತುಂಗಾಪಾನ!” ಎಂಬ ಉದ್ಗಾರ.

ಶ್ರೀವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಪೂಜಾರ್ಚನೆಯು ಈಗಲು ನಡೆಯುತ್ತದೆ ಪೂಜಾರಿಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು. ವ್ರತವರುವ ಚೈತ್ರ ಶುದ್ಧ ಹುಣ್ಣಿವೆಗೆ ಜಾತ್ರೆಯಾಗುತ್ತದೆ ತೇರು ಎಳೆಯುತ್ತದೆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಎಳವ ಎರಡು ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ತೆರುಗಳು ಗುಡಿಯ ಮುಂದೆ ಇರುತ್ತವೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೨೦-೨೫ ಸಾವಿರ ಜನ ನೆರೆಯುವರು ಈ ಜಾತ್ರೆಯಿಂದಾದರೂ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಶ್ರೀವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ನೆನಪನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುವಂತಹ ಕರ್ಣಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧನೆಗೆ ಸಾಹಾಯ ವಾಗುವಂತಹ ಏನಾದರೊಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನಲ್ಲಿ ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು ಕರ್ಣಾಟಕ ಮುಖಂಡರಿನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ

(೫)

ಶ್ರೀವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಗುಡಿಯ ಎದುರಿಗೆ ಸುಮಾರು ೧೦೦ ಅಡಿ ಅಗಲವಾದ ತೇರುಬೀದಿಯಿದೆ. ಅದರ ಎರಡೂ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಅಂಗಡಿಗಳೂ ಅರಮನೆಗಳೂ ಇದ್ದುವು ಈ ಬೀದಿಯಂಗಡಿ ಗಳಲ್ಲಿ ಮುತ್ತುರತ್ನವಜ್ರವೈಡೂರ್ಯಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವು ಬಹುವಾಗಿ ನಡೆ ಯುತ್ತಂತೆ ಈ ಅಂಗಡಿಗಳ ಹಾಳು ಕುರುಹುಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ

ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುವುದು ತೇರು ಬೀದಿಯ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಡೆದ ಬಸವನಮೂರ್ತಿ. ಆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಕೊಂಡು ನದಿಯ ದಂಡೆಗುಂಟಿ ಹಾಗೆಯೇ ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನಗುಡಿ, ಕೋದಂಡರಾಮನಗುಡಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನ ಗುಡಿಯು ಅಷ್ಟೇನು ದೊಡ್ಡದಲ್ಲ. ಹೊರಗಡೆ ಅದಾವ ಕೆತ್ತಿಗೆಯ ಕೆಲಸವೂ ಇಲ್ಲ ಒಳಗಡೆ ಮೂರು ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ನಡುವೆ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ವಿಗ್ರಹ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀದೇವಿಭೂದೇವಿಯರ ವಿಗ್ರಹಗಳು. ಮೂರ್ತಿಗಳು ಒಳ್ಳೇ ಸುಂದರವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಪಾದ ಭಾಗವಲ್ಲದೆ ಉಳಿದುದಲ್ಲ ನುಶವಾಗಿ ಹೋಗಿದ ಮೂರ್ತಿಯ ಪೇಲಬ್ಬಗ ಬಲ್ಲಿರುವ ಫಣಿರಾಜನ ಕಂಠವೂ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗಿದೆ ಕೋದಂಡರಾಮನಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾದ ರಾಮನ ಮೂರ್ತಿ, ಅವನ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಸೀತಾಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ರಾಮದೂತನಾದ ಹನುಮಂತನು ನೆರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯರಷ್ಟು ಎತ್ತರವಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವು ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಜಾರ್ಚನೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ ಈ ಕೋದಂಡರಾಮನ ಎದುರಿಗೆಯೇ ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ವಿಶಾಲವಾದ ತಿರುಗಣಿ ಮಡುವಿದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಚಕ್ರಾರ್ಥವೆಂದು ಹೆಸರು. ನದಿಯ ಆಚೆ ಅಂಜನಾ ಬೆಟ್ಟವು ನಿಂತಿದೆ ಆ ಬೆಟ್ಟದ ಓರೆಯಲ್ಲಿ ದಿನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಕಲ್ಲುಮಂಟಪವೊಂದು ಕಾಣುವುದು. ಆ ದಿಬ್ಬಕ್ಕೆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ದಿಬ್ಬವೆಂದು ಎನ್ನುವರು ನದಿಯ ದಂಡೆಗುಂಟಿ ಅಂತಹ ಮಂಟಪಗಳೆಷ್ಟೋ ಇವೆ ಆದರೆ ಈ ಮಂಟಪದ ಮಹತ್ವವೇ ಬೇರೆ. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿದ ಸ್ಥಳವದು. ಅವರು ತಮ್ಮ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಶ್ರೀಭುವನೇಶ್ವರಿಯನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಂಡ ಸ್ಥಳ ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಅನೇಕರಿಗೆ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಬಹುದು ಆದರೆ

ಅದು ಅನಾಥ್ಯ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಬೇಕಾದರೆ ನದಿಯಾಚೆಯ ದಂಡೆ ಗುಂಟೆ ಅಂಜನಾ ಬೆಟ್ಟವನ್ನೇರಿ ಮತ್ತೆ ಅದನ್ನಳಿದು ಹೋಗಬೇಕು. ಅಷ್ಟು ಕಷ್ಟವನ್ನನುಭವಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವವರೇ ವಿರಳ.

ನಾವು ಕೋದಂಡರಾಮನ ಗುಡಿಯಿಂದ ಕಾಲುಹಾದಿಯಿಂದ ಸೂಳೆಯಬಾಜಾರಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು ಸೂಳೆಯಬಾಜಾರವು ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಬೀದಿ ಇಲ್ಲಿ ನಗರದ ದೂಡ್ಡ ಸಂತ ಕೂಡು ತಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ ಬೀದಿಯ ನಾಯವ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಟ್ಟಿ ತೆಗೆದ ಕೆರೆಯಿದೆ. ಅದು ಲ ಓಡೆಯಲ್ಲರು ವ್ಯಾಪಾರ ಜಲಕ್ರೀಡೆಯ ಸ್ಥಳ ಈ ಸೂಳೆಯಬಾಜಾರದ ದಕ್ಷಿಣ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಚ್ಯುತರಾಯನ ಗುಡಿಯಿದೆ. ಇದೂ ಒಂದು ವಿಶಾಲವಾದ ದೇವಾಲಯ ದೇವಾಲಯದ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಸುಂದರವಾದ ಕೆತ್ತಿಗೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿರುವರು. ಈ ಗುಡಿಯನ್ನು ಅಚ್ಯುತದೇವರಾಯನು ೧೫೨೯ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಶಿಲಾಲೇಖದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಚ್ಯುತರಾಯನ ಗುಡಿಯ ಹಿಂದೆ ಮಾತಂಗ ಪರ್ವತ ಅ ವರ್ವತದಿಂದ ಅಚ್ಯುತರಾಯನ ಗುಡಿಗೂ ಸೂಳೆಯಬಾಜಾರಕ್ಕೂ ಒಳ್ಳೆ ಪ್ರಾಂಶುಬಂದಿದೆ ಪರ್ವತದಮೇಲೆ ಪರಶುರಾಮನ ಗುಡಿಯೂ ಬೀದ ಕೆಲವು ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಪರ್ವತವನ್ನೇರಿ ನೋಡಿದರೆ ಬೆಟ್ಟದ ಕೊಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಹರಿದ ತುಂಗಭದ್ರೆ, ಸುತ್ತಲಿರುವ ವಿಜಯನಗರದ ಹಾಳುದೃಶ್ಯ, ಎಲ್ಲವೂ ಒಮ್ಮೆಲೆ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುವವು ಇಲ್ಲಿಯ ಮಂಜಾವು ಸಂಜೆಗಳ ನೋಟವಂತೂ ಒಳ್ಳೆ ರಮ್ಯವಾಗಿರುವುದು. ಆ ನೋಟಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅದರ ಅನಂದ ವನ್ನನುಭವಿಸಿದ ಮಿ ಲಂಘಸ್ವರವರು (Langhans) " ರಕ್ಷಿಣ

“ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ರಮ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಮಾತಂಗರವರಂತೆ ವಕ್ಷ್ಯಾಂವಿಕ್ಯನಲ್ಲಿ ನೋಡತಕ್ಕಂಥ ಸ್ವಳ ಗಲುವುಗಳು ಇರವುಳ್ಳ ಅಸಕ್ತಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಆ ಸರ್ವತವನ್ನಿಳಿದು ಸೂಕ್ತಿಯಬಾಹುರವೊಳಗಿರುವ ಹಾಯ್ದು ನೆಚ್ಚಿಗೆ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಸಾಗ ಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ನಾವು ವರಾಹದೇವರ ಗುಡಿಯನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹಿಡ್ಡುಕೊಂಡು ಮೌಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷ ದೈತ್ಯ ನನ್ನು ಕೊಂದು ಎಷ್ಟುಬಹಳ ಮಾಡಿದ ವರಾಹಮೂರ್ತಿಯು ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಮಾನವಾಗಿದೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಸಮ್ರಾಜರು ತಮ್ಮ ಭಜನತಾಳೆಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಲಾಂಛನವು ಈ ವರಾಹ ಮೂರ್ತಿಯದು. ವರಾಹದೇವರ ಗುಡಿಯಿಂದ ಎಟ್ಟಲಸ್ವಾಮಿಯ ಗುಡಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿಯ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅನಂತಶಯನನ ಗುಡಿಯು ಹತ್ತುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಜೈನರ ಬಸ್ತಿ. ಈ ಬಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ವಿಷ್ಣು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಹನುಮಂತ ಗುಡ ಮೊದಲಾದ ವೈಷ್ಣವ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವರು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿದವರಿಗೆ ಇದು ವೈಷ್ಣವರ ದೇವಾಲಯವೋ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ದ್ವಾರವಾಲಕನಂತೆ ನಿಂತಿರುವ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಆ ಶಂಕೆಯ ಬಯಲಾಗುವುದು. ಅದಾವ ವೈಷ್ಣವರು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ದ್ವಾರವಾಲಕರ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವರು! ಇರಲಿ ಈ ಬಸ್ತಿಯಿಂದ ಎದುರಿಗೆ ನದಿಯ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುವ ಕಾಲುದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೋದರೆ ಸುಗ್ರೀವನ ಗವಿಯು ಹತ್ತುವುದು. ಶಾವಣನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಾಗ ಅವಳು ತನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನ

ಆಭರಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಮೂಟೆಕಟ್ಟಿ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಒಗೆದಳಂತೆ ಆ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ನೋಡಿಯೆ ರಾಮನು ಹನುಮಂತನನ್ನು ಸೀತೆಯ ಶೋಧಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಳಿಸಿದನಂತೆ. ಗವಿಯ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಡೆಗಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಕೆಂಪು ಬಿಳಿ ಪಟ್ಟಿಯೊಂದು ಮೂಡಿದೆ, ಅದು ಆ ಬಂಡೆಗಳ ಪದರೊಂದು ಅದರ ಅದಕ್ಕೆ ಈಗ ಸೀತೆಯನೆರಗು' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ ರಾವಣನು ಎಳೆದೊಯ್ಯುವಾಗ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದು ಅಲೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸೀತಮ್ಮನವರ ನೆರಗಿನ ಕುರುಹು ಅದೆಂದು ಭಾವಿಕಜನರ ಕಲ್ಪನೆ ಈ ಸುಗ್ರೀವನ ಗವಿಯ ನೆರೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಎರಡು ಬಂಡೆಗಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯವಾದ ಈಶ್ವರ ಲಿಂಗಗಳಿರುವುವು ಅವುಗಳಿಗೆ ಕೋಟಿಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಹೆಸರು.

ಈ ಕೋಟಿಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಹಾಗೆಯೇ ತ.ಸು ದೂರಹೋದರೆ ತುಂಗಭದ್ರೆಯನ್ನು ದಾಟಿ ಆಚೆಯ ದಂಡೆಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂಡೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಳೆಯ ಸೇತುವೆ ಹತ್ತುವುದು. ಅದನ್ನು ನಾವು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಮರಳಿ ಕಾಲುದಾರೆಗುಂಟೆ ಮೊದಲಿನ ದಾರಿಗೆ ಬಂದರೆ "ತುಲಾವುರುಷ ದಾನ" ಎಂಬ ಸ್ಥಳವು ಹತ್ತುವುದು. ಅಲ್ಲಿ ತೂಕ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಂಬಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ತಕ್ಕದೆಯನ್ನು ಇಳಿಬಿಡುವಂತೆ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡದೊಲೆ ಹಾಕಿರುವರು ವಿಜಯನಗರದ ಸಮ್ರಾಜರು ಪರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕನಕ ಮುತ್ತುರತ್ನಗಳೊಂದಿಗೆ ತಮ್ಮ ತೂಕಮಾಡಿಸಿ ಅವನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಹಂಚಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಸಮ್ರಾಜೇಶ್ವರನಾದ ಕೃಷ್ಣರಾಯನೂ ಅವನ ತರುವಾಯ ಬಂದ ಅಚ್ಯುತರಾಯನೂ ಅನೇಕ ಸಾರೆ ತುಲಾವುರುಷದಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದಂತೆ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ದಾನದ ಮೇಲಿಂದಲೇ ಆ ಸಮ್ರಾಜರ ವೈಭವವನ್ನು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ದಾನದ ಮೇಲಿಂದಲೇ ಆ ಸಮ್ರಾಜರ ವೈಭವವನ್ನು

ಸಹಜ ವರಿಗಡಿಸಬಹುದು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇಂತಹ ದಾನ ಮಾಡುವ ಮಹಾರಾಜರು ದೊರೆವುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕೃತಿಸ್ವರೂಪ ತುಲಾವುರುಷದಾನಸ್ತಂಭವ ನೆರೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಎಟ್ಟಲಸ್ವಾಮಿಯ ಗುಡಿಯ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರವಿದೆ ಅದು ಕಟ್ಟುತ್ತ ಕಟ್ಟುತ್ತ ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದುಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಅದರ ನೆರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಷ್ಟು ಎನ ದೇವಾಲಯ ದೇವಾಲಯವು ಚಿಕ್ಕದಾದರೂ ಅದರೊಳಗಿನ ಕಲಸವು ನೋಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ ಈ ಗುಡಿಯನ್ನು ಸದಾಶಿವರಾಯನು ೧೫೬೧--೬೨ ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ

(೬)

ಹಂಪೆಯಿಂದಾಕ್ಷಣ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲುವುದೆಂದರೆ ವಿಜಯ ಎಟ್ಟಲನ ಗುಡಿ ಇವರಷ್ಟು ಸುಂದರವಾದ ಗುಡಿಯು ಉಳಿದಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ದೊರೆತುದು ಅಪರೂಪ ಗುಡಿಯ ಪ್ರಾಕಾರದ ಗೋಡೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರಗಳುಂಟು. ಈ ಮೂರೂ ಮಹಾದ್ವಾರಗಳಿಗೆ ಬಿದ್ದಿವೆ ಹೊರಗಿನಿಂದ ನೋಡಿದವರಿಗೆ ಅಯ್ಯೋ ಇದೇಯೋ ಇಷ್ಟೊಂದು ಜನರೆಲ್ಲ ಹೊಗಳುವ ಗುಡಿ ಎಂದೆನಿಸಬಹುದು ಆದರೆ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಆ ಭಾವನೆಯು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಓಡಿಹೋಗುವುದು ಗುಡಿಯ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಕೂಡಿ ಅಕ್ಕ ಕಡೆಮೆಲ್ಲದಷ್ಟು ಶಿಲಾಲೇಖಗಳಿವೆ. ಅವೆಲ್ಲವು ಕ್ರಿ. ವ ೧೫೧೨-೧೫೬೪ ರೊಳಗಿನವು. ಗುಡಿಯಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಶಾಸನದಿಂದ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ೧೫೧೨ರಲ್ಲಿ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಉಳಿದ ಶಾಸನಗಳು ಗುಡಿಗೆ ಅರಸುಮನೆತನದವರು ಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿಗಳ ಸಂಬಂಧವಾಗಿವೆ ಗುಡಿಯ ಕೆಲಸವು ರಾಕ್ಷಸತಂಗಡಗಿಯ ಕಾಲಗವಾಗಿ ವಿಜಯನಗರವು ಹಾಳು

ಗುವವರಿಗೂ ಒಂದೇಸವನೆ ನಡೆದೇ ಇದ್ದಿತು ಅವರ ತರುನಾಯು ಅರ್ಧಕ್ಕೆಯೆ ನಿಂತುಕೋಯಿತು ಗುಡಿಯ ಕೆಲಸವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದ್ದರೆ ಇನ್ನೂ ಅದಾವ ಸೊಬಗನ್ನು ಬೀರುತ್ತಿದ್ದಿತೋ ಏನೋ! ಗುಡಿ ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸವು ಅರ್ಧಕ್ಕೆಯೆ ನಿಲ್ಲಲಿಕ್ಕೆ ಬೇರೊಂದು ಕಾರಣವಾಯಿತೆಂದು ಭಾವಿಕ ಜನರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ ಅದಂದರೆ ಇದೀಗ ಪಂಥರ ವುರದಲ್ಲಿರುವ ಎಟ್ಟಲಸ್ವಾಮಿಯ ಸಲುವಾಗಿ ಈ ಗುಡಿ ಕಟ್ಟಿದ ರಂತೆ ಆ ಎಟ್ಟಲಸ್ವಾಮಿಯು ತನ್ನ ಸಲುವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಈ ಗುಡಿಯನ್ನು ನೋಡಿ. ಇದಕ್ಕೂ ತಾನೀಗಿರುವ ಸ್ಥಳವೇ ಮೇಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲು ಅಲ್ಲಿಗಳಿದನಂತೆ. ಆಗ ಅಷ್ಟಕ್ಕೆಯೆ ಗುಡಿಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸವು ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿತಂತೆ! ಇಂತಹ ಸೊಗಸಾದ ಕಟ್ಟಡವು ತನ್ನಂತಹನಿಗೆ ತಕ್ಕದಲ್ಲವೆಂದು ಬಿಟ್ಟುನೇನೋ! ಅಥವಾ ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ತಿಳಿದು ತಾನೇಕೆ ಬಂದು ಈ ಸೀಕಲಾಟಿನಲ್ಲಿ ಸಿಗಬೇಕೆಂದು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಕೊಟ್ಟಿರ ಬಹುದು! ಅದೇನೆ ಇರಲಿ ಮೂರ್ತಿಯಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಸೊಬಗಿ ನಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೊರತೆಯಾಗಿರುವುದೇನೋ! ನಿಜ

ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕಾದುವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೂರು ಮುಖದ ಮಹಾಮಂಟಪ, ಕಲ್ಯಾಣಮಂಟಪ, ಕಲ್ಲುರಥ ಮಹಾಮಂಟ ಪಕ್ಕೆ ಎರಿಹೋಗಲು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿವೆ ಅವುಗಳ ಎರಡೂ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂಗಾಲಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ನಿಂತಿರುವ ಆನೆಗಳು ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ ನೋಡಿದರೆ ಸಾಲುಕಂಬಗಳು. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಬಾಗಿಲವರಗೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಸ್ತಂಭಮಾರ್ಗವಿದೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಂಬದಲ್ಲಿಯೂ ಶರಭನಾಳ್ವಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ಪಹರೆಯವರ ಚಿತ್ರ. ಈ ಕಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುವಂತಹ ಜಾಣ್ಮೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

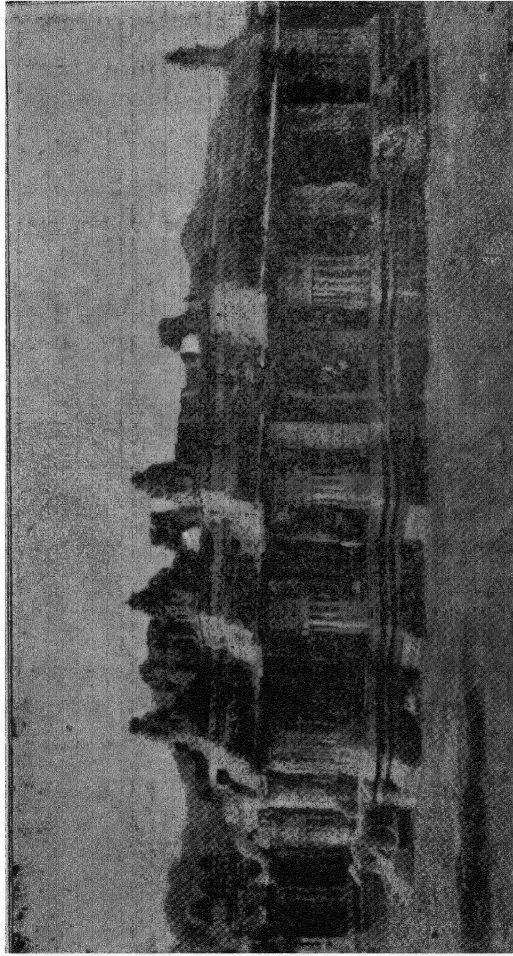
ಒಂದೊಂದು ಕಂಬದ ಸುತ್ತಲೂ ಚಕ್ರಾಕಾರವಾಗಿ ೧೩ ಸಣ್ಣ ಕಂಬಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ನಾಡವು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಆ ಸಣ್ಣ ಕಂಬಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದೇ ಬಾರಿ ಸುತ್ತಹೋದರೆ ಸ, ರಿ, ಗ, ಮ ಮೊದಲಾದ ಸಪ್ತ ಸ್ವರಗಳು ಹುಟ್ಟುವುವೋ ಎನಿಸುತ್ತಿದೆ ನೋಡಿದರೆ ಒಂದೇ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿದ ಕಂಬಗಳಿವು. ಇವೇ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬಗೆಯ ನಾಡವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲವೇ? ಕಂಬದ ಮೇಲೆ ಸುತ್ತಲೂ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದ ಕೆಲಸವಿದೆ ಅಲ್ಲ ಕೆತ್ತಿದುವು ರಾಮಾಯಣ ಭಾರತಗಳಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಅದೆಷ್ಟು ನಾರೆ ನೋಡಿದರೂ ತೃಪ್ತನಾಗದೆ ಇನ್ನೂ ನೋಡಬೇಕು ಇನ್ನೂ ನೋಡಬೇಕು ಎಂದೇ ಎನಿಸುತ್ತದೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಸೊಬಗು ನೋಡುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬರಲಿಕ್ಕೆ ಕಾಲುಗಳೇ ಎಳುವುದಿಲ್ಲ!

ಈ ಮುಖ್ಯ ಮಂಟಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಲ್ಯಾಣ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಇವಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜಂಣೆಯ ಕೆಲಸ ಅಲ್ಲಿಯೂ “ಮುಖ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೆ ಕಂಬದ ಸುಲುಗಳು, ವಿಶಾಲವಾದ ಮಧ್ಯರಂಗ; ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕಾಕಡೆಗೆ ಉಪರಂಗಗಳು, ಒಂದೊಂದು ಕಂಭವೂ ಒಂದೊಂದೇ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಡೆದು ಕೆತ್ತಿ ಮಾಡಿದಂತಹದು ಸಿಲುಕಂಭದ ಅಡಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಳಮುಖವಾಗಿ ಸಿಂಹಜಾತಿಯ ಮೃಗಗಳು, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಹೊರಮುಖವಾಗಿ ನಾಲ್ಕೈದು ಶಿಲಾದಂಡಗಳು, ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶರಭಾರೂಢರಾದ ಸವಾರರು. ಮಂಟಪದ ನಾಲ್ಕಾಕಡೆಯೂ ಹೀಗೆಯೆ. ವಿಧವಿಧವಾದ ನಯಗೆಲಸಗಳಿಂದ, ಶಿಲ್ಪಾರ್ಥರಣ ಚಮತ್ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಕೆತ್ತಿ ಸಿಂಗರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಸ್ತಂಭವೇದಿಕೆಗಳು ಮೇಲ್ಗಡೆ ಮಾಳಿಗೆಯ ಮೂಲೆನಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಲೋವೆ ಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಪಕ್ಷಿಯ ರಕ್ತೆಗಳಂತೆ ಶಿಲ್ಪ ಕೆಲಸ. ಲೋವೆಯ

ಕೆಳಗೆ ಲಾಂದಂಗಳನ್ನು ತಗುಲಿ ಹುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕಲ್ಲು ಉಂಗುರುಗಳು, ಉತ್ತಮವಾದ ಸಹಜ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ವೃದ್ಧಿ ಮಾಡಲು ಅಂಗುಂಗಗಳಿಗನುಗುಣವಾದ ಉಡಿಗೆತೊಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಅಲಂಕರಿಸುವಂತೆ ಮಂಟ್ರದ ಒಳಮಾಳಿಗೆಯ ಪ್ರತಿಭಾಗವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡು ಶೋಭಿಸುವಂತೆ—ಹಸುರು, ನೀಲಿ, ಗುಲಾಬಿ, ಕೆಂಪು ಇತ್ಯಾದಿ ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಅವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಉಜ್ವಲವಾಗಿ ಕಾಂತಿಯುತವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.” * ಯಾವ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ವಿವಾಹಮಂಟಪದಲ್ಲಿಯೂ ಇಷ್ಟೊಂದು ಶಿಲ್ಪಕೌಶಲವಿರುವುದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ ! ಅದರೇನು ! ಎಲ್ಲಕಡೆಗಾಗುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಶಿಲ್ಪಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ ಅದೇಷ್ಟೋ ಭಾಗವು ಒಡೆದು ನಾಶವಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ. ಎಂತಹ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೂ ಶಾಶ್ವತೆ ಇಲ್ಲವಲ್ಲವೆ ? ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ದಿನ ನಾಶವು ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲವೆ !

ಗುಡಿಯು ಅದೇಷ್ಟು ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುವಂತಹದಿರುವುದೋ ಅಷ್ಟೆ ಅದರ ಮುಂದಿರುವ ಕಲ್ಲುರಥವೂ ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುವಂತಹದಿರುತ್ತದೆ ಈ ರಥವು ಒಂದೇ ಬುಡೆಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೊರೆದಂತಹದೆಂದು ಹಲವರ ಹೇಳಿಕೆ. ಅದರಲ್ಲೇನು ತಥ್ಯಾಂಶವಿಲ್ಲ ಅಚ್ಚು ಗಾಲಿ ಮೇಲಂತಸ್ತು ಎಲ್ಲವೂ ಕಲ್ಲಿನವಿದ್ದು ಅದರ ಮೇಲೆಯೂ ಕೆತ್ತಿಗೆಯ ಕೆಲಸವಿದೆ, ಎಲ್ಲವೂ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿದಷ್ಟು ಚೊಕ್ಕಟವಾಗಿದೆ

ಈ ಗುಡಿಯ ಮುಂದೆಯೂ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ತೇರುಬೀದಿಯಿದೆ. ನಾಲ್ಕುಕಡೆಗೆ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಈಗ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಹಾಳು ಬಿದ್ದು ಹೋಗಿವೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಕೈ ಒಂದುಕಡೆಗೆ ಕಾಲೊಂದು ಕಡೆಗೆ, ರುಂಡವೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಮುಂಡವು ಬೇರೊಂದು ಕಡೆಗೆ, ಕಣ್ಣೊಂದು ಕಡೆಗೆ

శ్రీనివాసయశవిట్ట అనే గుడి

ಕಣ್ಣಿನ ಕೊಳವೊಂದುಕಡೆಗೆ; ಹೀಗೆ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗಿ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟಿವೆ. ಅವುಗಳ ಮೇಲೆಲ್ಲ ವೊದೆಗಳು ಮುಳ್ಳುಕಂಟಗಳು ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿ ಹೋಗಿವೆ ಶ್ವಶಾನವತ್ತಾಗ ಆ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೆ ದುಃಖಾಶ್ರುಗಳು ಮುಂದೆ ತಾವೇ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವುವು. ಹಾಗೆಯೇ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ನಾವು ಸಾಗಿದರೆ ಕಮಲಾಪುರದಿಂದ ಅನೆಗುಂದಿಗೆ ಹೋಗುವ ದೊಡ್ಡ ಹಾದಿಗೆ ಬಂದು ಕೂಡುವೆವು

(೭)

ಕಮಲಾಪುರದಿಂದ ಅನೆಗುಂದಿಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಗುಂಟ ನಾವು ಸಾಗಿದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ದಾರಿಗೆ ಹೊಂದಿ ನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ತಳರಗಟ್ಟಿದ ನೆರೆಯ ಶ್ವಶಾನ ಪ್ರದೇಶವು ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುವುದು. ಅದನ್ನೀಗ ವಾಲಿಯ ದಹನಸ್ಥಳವೆಂದು ತೋರಿಸುವರು. ಅಲ್ಲಿ ಈಗ ಸಹ ಎಲುಬು ಬಾದಿಗಳ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಾಣುವವು. ಅದೆಲ್ಲವೂ ವಾಲಿಯ ಅವಶೇಷವೆಂದು ಜನರು ಹೇಳುವರು ಇದು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ವಿಜಯನಗರದ ಶ್ವಶಾನ ವಾಲಿಯ ದಹನವು ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಆಗಿರಬಹುದು ಆಗಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅನೇಕ ಪತಿವ್ರತೆಯರು ಸತಿಹೋದ ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಳವದು ಭಾವಕಜನರ ಭಾವನೆಯಂತೆ ಹೇಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಳವೆ. ಆ ಪವಿತ್ರತೆಯಲ್ಲಿ ಕುಂದು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಯಾವನೊಬ್ಬ ಗಂಡಸು ಸತ್ತರೆ ತೀರಿತು, ಅವನಿಗೆ ಒಬ್ಬಳಿರಲಿ ಇಬ್ಬರರಲಿ ನೂರುಜನರರಲಿ ಸಾವಿರಜನರರಲಿ ಎಲ್ಲ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಅವನ ಮೃತದೇಹದ ಕೂಡ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಚಿತೆಯ ನ್ನೇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಸತಿಹೋಗುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ನೂನೀಜನೂ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದಿಂತು.

“ ಈ ಜನರಲ್ಲಿ (ವಿಜಯನಗರದ ಜನರಲ್ಲಿ) ಪುರುಷನ ಮೃತ

ದೇಹದಕೂಡ ಆತನ ಕ್ಷೀಯರೂ ಚಿತೆಯನೇರುವ ರೂಢಿಯಿದೆ
 ಅನೂಂದು ದೊಡ್ಡ ಸನ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಕೆಲಸವೆಂದೇ ತಿಳಿಯುವರವರು
 ಮೃತನ ಹೆಂಡತಿಯು ಇನ್ನಿತರ ಆಪ್ತರೊಡನೆ ವಿಶೇಷ ದುಃಖವನ್ನು
 ಸಹೆ ಶೋರಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ವಿಶೇಷ ದುಃಖ ಶೋರಿತರೆ ಅವಳ
 ಮನದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಗಂಡನ ನೇವೆಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವರು
 ಶೋಕವನ್ನು ಆವರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅವಳ ತಂದೆ, ಅವಳಿಗೆ 'ಸಹ
 ಗಮನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಳಾಗು. ಹಿಂದೆ ನಿಂತು ನಮ್ಮ ಕುಲಕ್ಕೆ ಕಲಂಕವನ್ನು
 ಹಚ್ಚಬೇಡ' ಎಂದು ಹೇಳತೊಡಗುವರು ಮೃತನ ದೇಹವನ್ನು
 ಒಂದು ವಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿ ಮಂಗಳವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಹೂವಾಳ
 ಗಳನ್ನು ಹಾಕುವರು ಮೃತನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಒಂದು ಬಡತಟ್ಟುವಿನ
 ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸುವರು ಅವಳ ಮೈಮೇಲೆ ಆಭರಣಗಳನ್ನಿರಿಸಿ
 ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹೂಗಳಿವ್ವ ಒಂದು ತೊಂಗಲವನ್ನೂ ಇನ್ನೊಂದು
 ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಯನ್ನೂ ಕೊಡುವರು ಅನೇಕ ತರದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು
 ಬಾರಿಸುತ್ತ ಮೆರವಣಿಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಹೋಗುವರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮುಂದೆ
 ಒಬ್ಬನು ದಮತಿಯನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತ ಹುಡುತ್ತು ಭಜನ ಮಾಡುತ್ತ
 ಹೋಗುವನು ಅವನು ತನ್ನ ಹಾಡಿನಲ್ಲಿಯೇ 'ನೀನು ನಿನ್ನ ಗಂಡನ
 ಬಿಟ್ಟುಗೆ ಕೋಗುತ್ತಿರುವೆ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವನು ಅವನು ಹಾಗೆ
 ಹೇಳಿದವರೆಗೊಮ್ಮೆ ಸತಿಹೋಗುವವಳು 'ಹೌದು ನಾನು ಅದ
 ಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಡೆದಿರುವೆನು' ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಡುವಳು ಎಲ್ಲರೂ
 ಶೃಶಾನಕ್ಕೆ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಶವವ ರಹಸವಾಗುವ ವರೆಗೆ ಭಜನೆ
 ಮಾಡುವವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಕ್ರಿಯೆಯು ಇರುವಳು

ಚಿತಿಗಾಗಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ತಗ್ಗು ಮಾಡುವರು. ಅದರಲ್ಲಿ
 ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನೊಟ್ಟಿ ಅಗ್ನಿ ಮಾಡುವರು. ಆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಮೃತನ

ದೇವದ ದಹನವಾಗುವುಲು ಅಗ್ನಿ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗ ವ ಸೂರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೃತನ ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧಿಕರು ತಲೆಯ ಮೇಲೊಂು ನೀರಿನ ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಕೈಯಲ್ಲಿಯೊಂದು ಸಂಜು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಚಿತೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಮೂರು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸ್ತತ್ರಿಯೊಂದು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಗೂ ಮಡಿಕೆಗೆ ಒಂುಗೊಂದು ತೂತು ತೆಗೆಯುವರು ಮೂರುಸಾರೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಆ ಮಡಿಕೆಯನ್ನು ಒಡೆದು ಚೆಲ್ಲುವರು ಶವದ ದಹನವಾದ ಮೇಲೆ ಸಹಗಮನ ಹೋಗುವವಳು ಮುಂದೆ ಬಂದು ಮಾಡಪ್ರಕ್ಷಾಲನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಳು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊಬ್ಬನು ಅವಳಿಗು ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವನು. ಆ ಮೇಲೆ ಅವಳು ತನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ತನ್ನ ಆಪ್ತಪ್ತಿಯ ರಲ್ಲಿ ಹಂಚಿ ಬಿಡುವಳು. ವಕ್ಕಳೊಂದಿಗಿಗಿದ್ದರೆ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಜೆನ್ನುಗಿ ಲಾಲನೆಪಾಲನೆ ಮಾಡುವಂತೆ ಮನೆಯ ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಹೇಳುವಳು ಉಟ್ಟವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸಹ ಕಳೆದು ಒಂು ಕೇಶರಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರವನ್ನುಡುವಳು ಅವಳ ಸಂಬಂಧಿಕರೊಬ್ಬರು ಅವಳ ಕೈಯೊಂದನ್ನು ಹಿಡಿಯುವರು ಎರಡನೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತುಳಸಿಯ ಅಗೆಯೊಂದಿರುವುದು, ಹಾಡುತ್ತ ಭಜನೆಮಾಡುತ್ತ ಚಿತೆಯ ವರೆಗೆ ಹಿಡಿದುಕೊಗಿ ಅದರ ಹತ್ತಿರ ಇರುವ ಎತ್ತರದ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲುವಳು. ಆ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲರುಗಾಗ ಚಿತಾಗ್ನಿಯು ಅವಳ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳಲಾರದೆಂದು ನಡುವ ಒಂದು ಪರದೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವರು. ಇನ್ನವಳು ಚಿತೆಯನ್ನೇರುವವಳು. ಆದರೆ ಆ ಮಾದಲೇ ಅಕ್ಕಿಯ ತಟ್ಟೆಯೊಂದು, ಅವಳ ದಿನದ ಹಣೆಗೆಕನ್ನಡಿ, ತಾಂಬೂಲದ ಗಂಟೊಂದು ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ ಒಗೆಯುವಂತೆ. ಗಂಡನನ್ನು ಕೂಡಿದ ಬಳಿಕ ಇವುಗಳ ಉಪಯೋಗವಾಗಬೇಕೆಂದು ಹಾಗೆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಒಗೆಯುವುದು.

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಆದಮೇಲೆ ಅವಳು ಎಲ್ಲರ ನಿರೋಧವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತಲೆಯ ನೋಲೊಂಡು ಎಣ್ಣೆಯ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಶಾಂತ ಚಿತ್ತಳಾಗಿ ಒಳ್ಳೇ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಆ ಅಗ್ನಿ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಹಾರಿ ಕೊಳ್ಳುವಳು ಅದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಒಳ್ಳೇ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗುವುದು. ಆಪ್ತೇಷ್ಟರು ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಕಾಷ್ಠಗಳನ್ನು ಚಿತೆಯಲ್ಲೊಗೆದು ಶೋಕಾಕ್ರೋಶಮಾಡುವರು. ಯಾವನೊಬ್ಬನು ಸರದಾರ ಸೇನಾಪತಿ ಯಿದ್ದರೆ, ಇಲ್ಲವೆ ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯನು ಸತ್ತಿದ್ದರೆ ಅವನ ಎಲ್ಲ ಹೆಂಡಿರೂ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸತಿಹೋಗುವರು. ಅರಸು ಸತ್ತಾಗಲೂ ಹೀಗೆಯೆ. ”

ಹೀಗೆ ಅದೆಷ್ಟೋ ಪತಿವ್ರತೆಯರ ರಕ್ತೆಯಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ನಾವು ಆನೆಗುಂದಿಯ ಭಾಗವನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೋಣಿಯನ್ನು ದಾಟುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಹುದು.

[೮]

ಆನೆಗುಂದಿಯು ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಮೂಲಸ್ಥಳವೆಂದರೂ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಯ ಜಂಬುಕೇಶ್ವರನು ಯುಕ್ತದಲ್ಲಿ ಮರಣ ಹೊಂದಿದ ತರುವಾಯವೇ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಕಲ್ಪನೆ ಬಂದುದು. ಈಗಲೂ ಈ ಆನೆಗುಂದಿಯಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜವಂಶವು ಚಿಕ್ಕದೊಂದು ಜಹಗೀರಿನ ಒಡೆತನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿವೆ ಅದೇನು ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಂಸ್ಥಾನವಲ್ಲ ನಿಜಾಮನ ಕೈಕೆಳಗಿನ ಒಂದು ಜಹಗೀರು ಹೇಗಿದ್ದರೂ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಇದು ಕರ್ಣಾಟಕಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ರಾಜವಂಶವೆಂದು ಅಭಿಮಾನ ಹಿಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸ್ಥಳವಿದೆ. ಅಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಆ ಆನೆಗುಂದಿಯನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿಯ ಅರಮನೆಗಳನ್ನೂ ನೋಡುವುದು ಅದರ ಆನೆಗುಂದಿಯ ಕಡೆಗೆ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನೋಡ ಬಂದುದು

ಆ ಊರನ್ನಲ್ಲ, ಆ ಅರಮನೆಯನ್ನೂ ಅಲ್ಲ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ದೂಧ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ನೋಡುವುವಕ್ಕೂ ಅಲ್ಲ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ಥಿಸಿರುವ ಬೆಟ್ಟದ ಸಾಲುಗಳನ್ನು! ಪಂಪಾಸರಸ್ಸನ್ನು! ಊರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೆಟ್ಟದ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಹೊರಬೆರೆ ಅದೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಶಬರಿಯ ಆಶ್ರಮ, ಅವಕ್ಕೆ ಮುಂವ ಹೋದರೆ ವಾಲಿಸುಗ್ರೀವರು ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಗಾಗಿ ಹೋರಾಡಿದ ಪ್ರದೇಶಗಳು ವಾಲಿಯು ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ನೆರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದ ಕಾರಾಗಾರ, ವಾಲಿಯ ಭಾರ, ಸುಗ್ರೀವನ ರಾಜ್ಯಕಾರ್ಯಸ್ಥಾನ. ಅವಕ್ಕೆ ನೆರೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅನ್ಯಾತಮೃಂದಿತಗಳಿಗೆ ಘನಘೋರ ಯುದ್ಧವಾಗಿ ಕಪಿ ರಕ್ತದ ಕಾಲುನೆಯ ಹುವ ಸ್ಥಳ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ರಾಮದೂತ ನಾದ ಹನುಮಂತನ ಜನ್ಮಸ್ಥಳವಾದ ಅಂಜನಾಬೆಟ್ಟ. ಈ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡುವುದು ಒಂದು ಅರಮನೆಯಲ್ಲ ಕೋಟಿಕೊತ್ತಳವಲ್ಲ, ಅವುಗಳ ಅವಶೇಷಗಳಮೇಲಿರುವ ಹೀಗಿರಬೇಕೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವಂತೆಯೂ ಅಲ್ಲ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಡೊಗರೇ ವಾಲಿಯ ಭಾಂಡಾರ. ಇನ್ನೊಂದು ಗವಿಯಂತಿರುವ ಸ್ಥಳವೇ ಸುಗ್ರೀವನ ರಾಜ್ಯಕಾರ್ಯಸ್ಥಳ. ಅಂಜನೇಯನ ಜನ್ಮಸ್ಥಳವೆಂದು ಕಾಣುವುದು ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಒಂದು ಬಂಡೆ ಗಲ್ಲು! ಆದರೆ ಆ ಸ್ಥಳಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಂತರೆ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಕಣ್ಣಮುಂದೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಾಗುವುದೇನು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ.

ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಾಗದರೆ " ಅಂಜನಾರ್ಪಿತದ ತಪ್ಪಲಲ್ಲಿ ತಿಳಿ ಹಸುರಿನ ಮೃದು ಚಾಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಪ್ರಶಾಂತ ಪಂಪಾಸರಸ್ಸು! ಆ ದಿವ್ಯ ಸರಸ್ಸನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಎಲ್ಲ ಅಲ್ಪಭಾವನೆಗಳೂ ದೇಹದ ಎಲ್ಲ ತಾಪಗಳೂ ಮಾಯವಾಗಿ ಬಿಡುವವು ಮೂರ್ಯ ಕಡೆಯೂ ನೋಪಾನಗಳಿವೆ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಸಾಲು ಹೂಗಡಗಳು ಸರಸ್ಸು ಕಮಲಲತೆಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿದೆ. ತ್ರೀರಾಮನ

ಪದತಲದಿಂದ ಪುನೀತನಾದ ಸರಸ್ವತು ಹೃದದಲ್ಲಿಯೇ ಇನ್ನೊಂದು ಸರೋವರವಿದ ಮಾನಸಸರೋವರವೆಂದು ಹೆಸರದಕ್ಕೆ ನೋವರದ ನೆರೆದಲ್ಲಿ ಸೀತಾದೇವಿಯ ದೇವಾಲಯವೊಂದಿದೆ. ಉತ್ತರದಿಂದ ಯಾತ್ರಿಗೆಂದು ಬಂದ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು ಗೋನ ನಿಗಲು ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಡಿಕೊಂಡಿರುವರು ಅವರೇ ಸರೋವರದ ನೀರು ಕೊಳೆಯಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಂಡಿರುವರು ಅಲ್ಲಿಯ ನೀರೂ, ಕುಡಿದೇ ಅದರ ರುಚಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ! ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದೇ ಮನೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿಯೇ ವಾಸಿಸಬಿಡಬೇಕೆಂದೊಂದು ಎನಿಸುತ್ತದೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟುಕಾದರೆ ಜೀವದ ಸುತ್ತುಬಂದಂತಾಗುತ್ತದೆ ಅದರ ಅಡೆಷ್ಟುಹೊತ್ತು ಹಾಗೆಯೇ ಅಲ್ಲಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕಾದೀತು! ಅದಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಕ್ರಮಂಚನ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಲಿಕ್ಕಾದೀತು! ಮತ್ತೆ 'ನಡೆಯುತ್ತಾ ಹೋಗೋಣ ಎಷ್ಟಾದವರಗಾ ದುತ್ತು ಉರಬಿಟ್ಟು ನಾಳಗೆ ಹೂರಟು ಬಿಡೋಣ' ಎಂಬ ಉದ್ಗಾರವು ಬರತಕ್ಕದ್ದು ಇದಕ್ಕಯೇ ಮಾಯೆಯೆಂದನ್ನುವು !

ತಿರುಗಿ ಆನೆಗುಂಡಿಗೆ ಒಂದು ನಡೆಯನ್ನು ದಾಟಿ ಕಮಲಾ ಪುರ ಬಂಗಲೆಗೆ ಬರಬಹುದು. ಆನೆಗುಂದಿಯಿಂದ ಕಮಲಾಪುರ ಬಂಗಲೆಗೆ ಬರುವಾಗ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಲ್ಯವಂತ ಪರ್ವತವು ಹತ್ತುವುದು ದೂರದಿಂದಲೇ ಕಾಣುವ ಆ ಪರ್ವತದ ಮೇಲಿನ ಗೋಪುರವು ಮನವನ್ನಾಕರ್ಷಿಸುವುದು ಹತ್ತಿ ನೋಡಿದರೆ ರಘುನಾಥದೇವಾಲಯ. ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸುಂದರವಾದ ಕೆತ್ತಿಗೆಯ ಕೆಲಸವಿದೆ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ನಂತೆ, ಸನಕ, ಸನಂದನ, ನನ ತ್ತುಮಾರ, ಹನುಮಂತ, ರಾಮಾನಂದಚಾರ್ಯ ಮೊದಲಾದವರ ಸುಂದರ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಗುಡಿಯ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂಭಾಗ ದಲ್ಲಿಯೂ ನೀರಿನ ಬುಗ್ಗೆಗಳಿವೆ ಗುಡಿಯ ಹಿಂದಿರುವ ಬುಗ್ಗೆಯ ಎರಡೂ

ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯವಾದ ಈಶ್ವರಲಿಂಗಗಳೂ ಬಸವಣ್ಣನ ಮೂರ್ತಿಯೂ ಇರುವುವು ಇನ್ನೆಲ್ಲವುಗಳಿಗಿಂತ ಆ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಸೂಚನು ಬಂದಿದೆ ದಾವಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಸೀತೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಅರಸನಾಗ ಮಳಗಾಲನವ್ವಿಲ್ಲಿಕೆದರಂಗ, ಪೊನ್ನವಾ, ಹಾಗೆಯೇ ದಾರಿಗೊಂದಿ ಬರುವಾಗ ಗಾಣಗಿತ್ತಿಯಗೂ, ಭೀಮನಾಥರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಕೂಂಡು ಕಮಲಾಪುರದ ಬಂಗರಗ ಬಂದು ಸೂರಿಕದ ಹಂಸಯ್ಯ ಯಾತ್ರೆಯ ವಾಗಿವಂತಾನುವು.

ನುಳುವನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ಇನ್ನೆರಡು ಸ್ಥಳಗಳು. ಅವು ಸೀತನ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪತ್ತಲಿಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಲ್ಲೊಂದು ಕೆರಲಾಪುರದ ಬಂಗರಯ್ಯ ನಿಕಯಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ಮಾಭಿರಾಮನಗುಡಿ, ಕಮಲಾಪುರದ ಹೊಸ ಸೀತೆಗೆ ಬರತ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹಂಸಯ್ಯ, ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯಬದಿಯಲ್ಲಿ ಕವಿಕಾಮಪುರದ ಪತ್ತರ ಇರುವ ಮೂಲ್ಕಾನಕ ಗುಮುಟಿ ಇವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೂಂಡೇ ಹೊಸಸೀತೆಯ ದಾರಿ ಹಡಿಯ ಬಹುದು ದಾರಿಗೊಂದಿ ಬರುವ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನೂ ಕಣ್ಣಮುಂದೆ ಬರುವ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನೂ ಆಗಿನ ಮನಸ್ಸಿತ್ತಿಯನ್ನೂ ನವು ಬಾಯಿಂವೇನು ಹೇಳ ಬೇಕು! ಎನ್ನನು ಭವಿಷ್ಯದವರಿಗೆಯೇ ಗೊತ್ತು!

